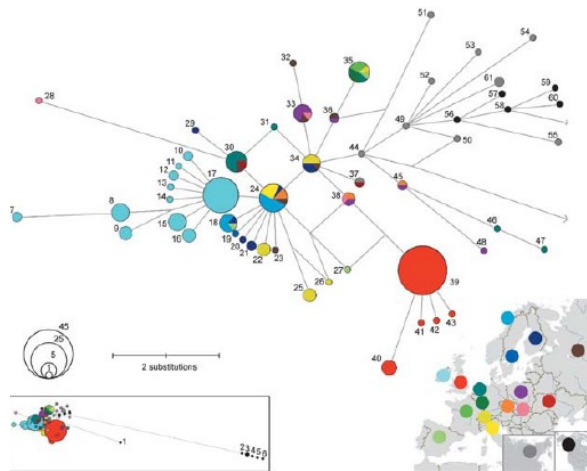
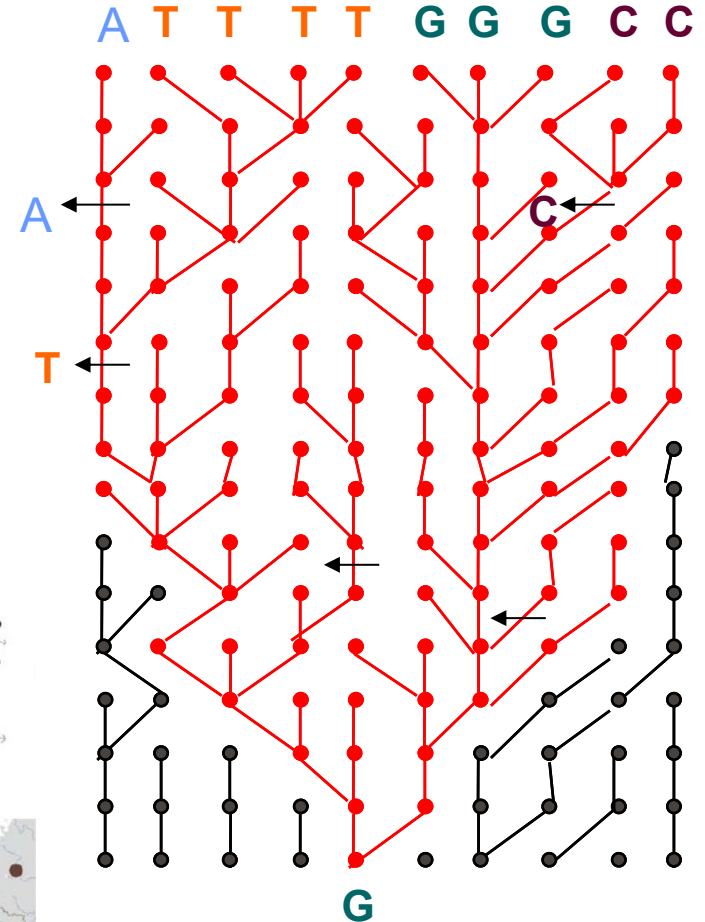
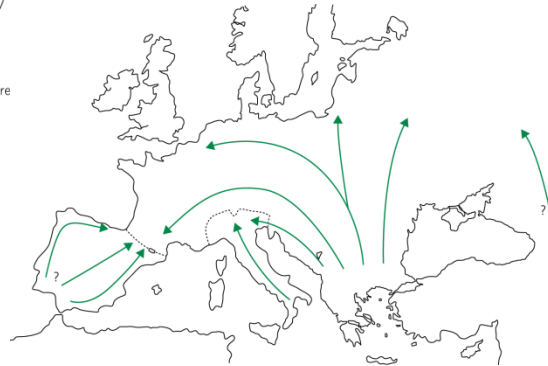
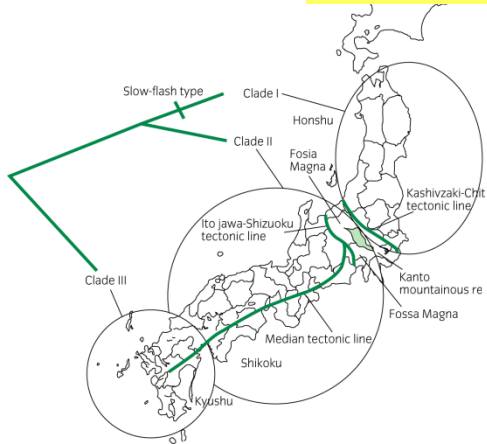

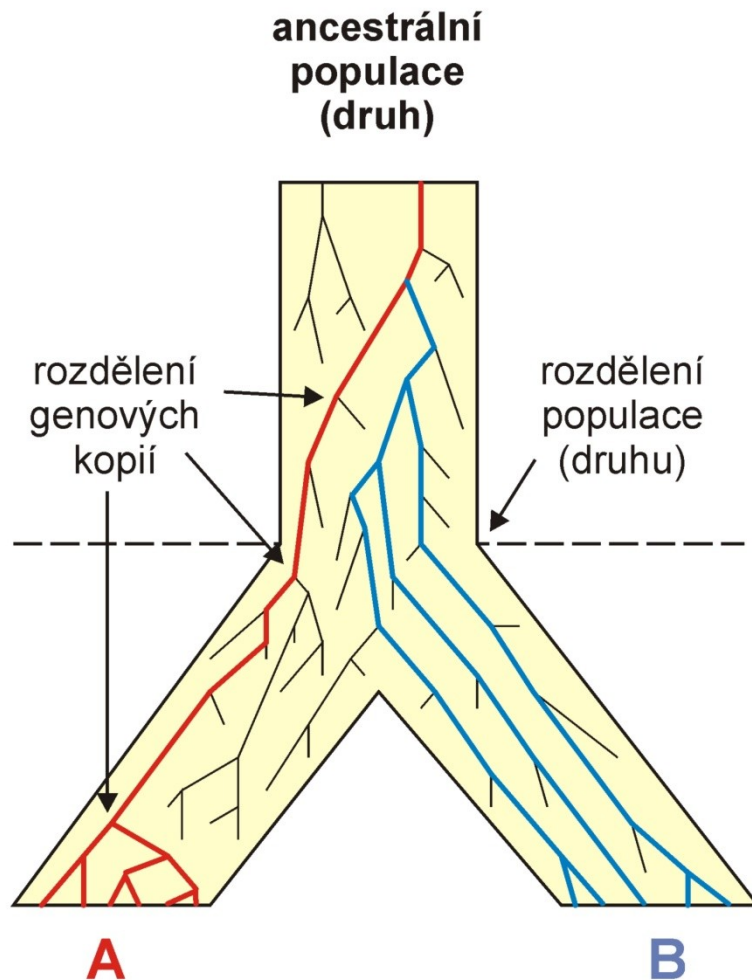
KOALESCENCE A FYLOGEOGRAFIE

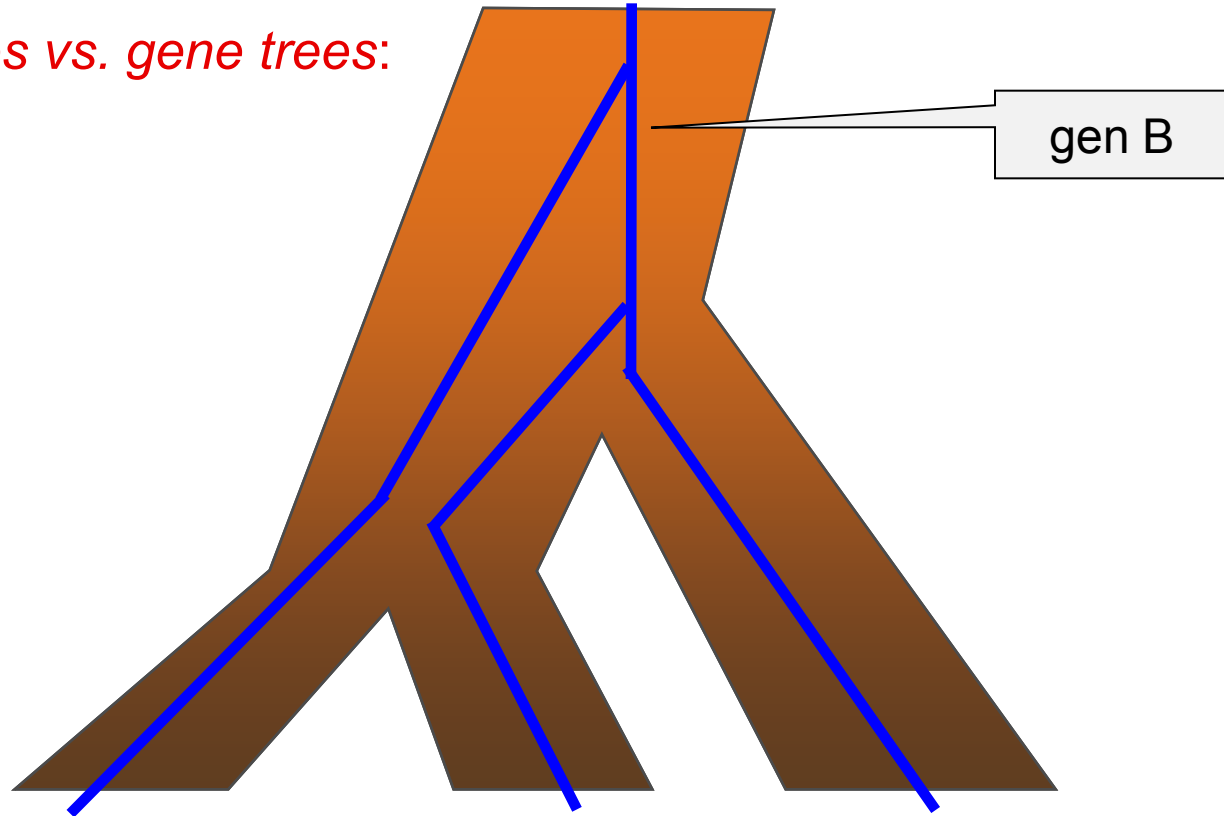
KOALESCENCE

Osud jednotlivých kopií genů v populaci → **genové stromy**

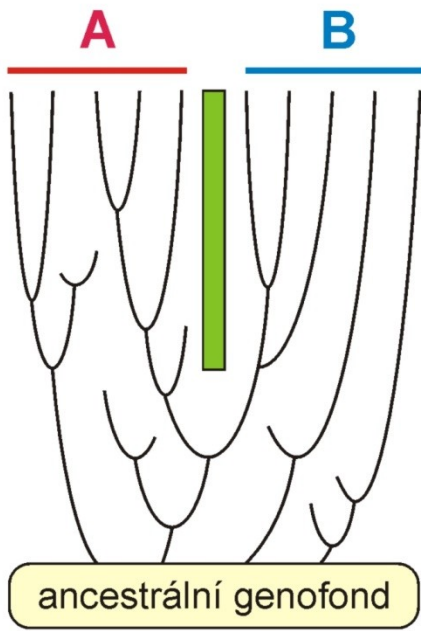

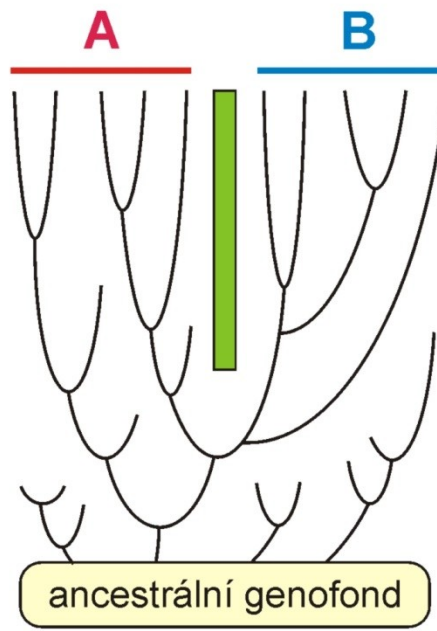
Species trees vs. gene trees:

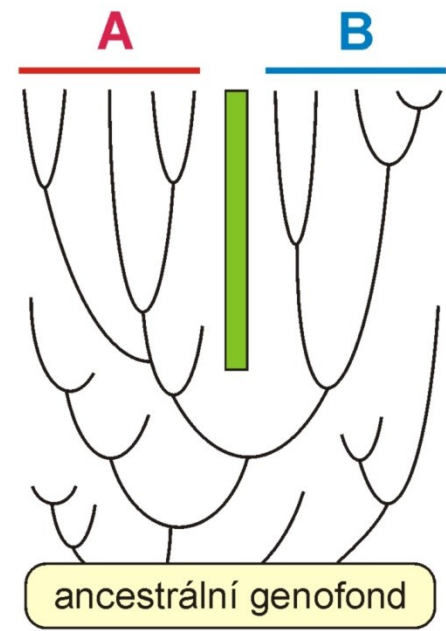
Fylogenetické vztahy 2 dceřiných populací (např. mtDNA):

polyfylye

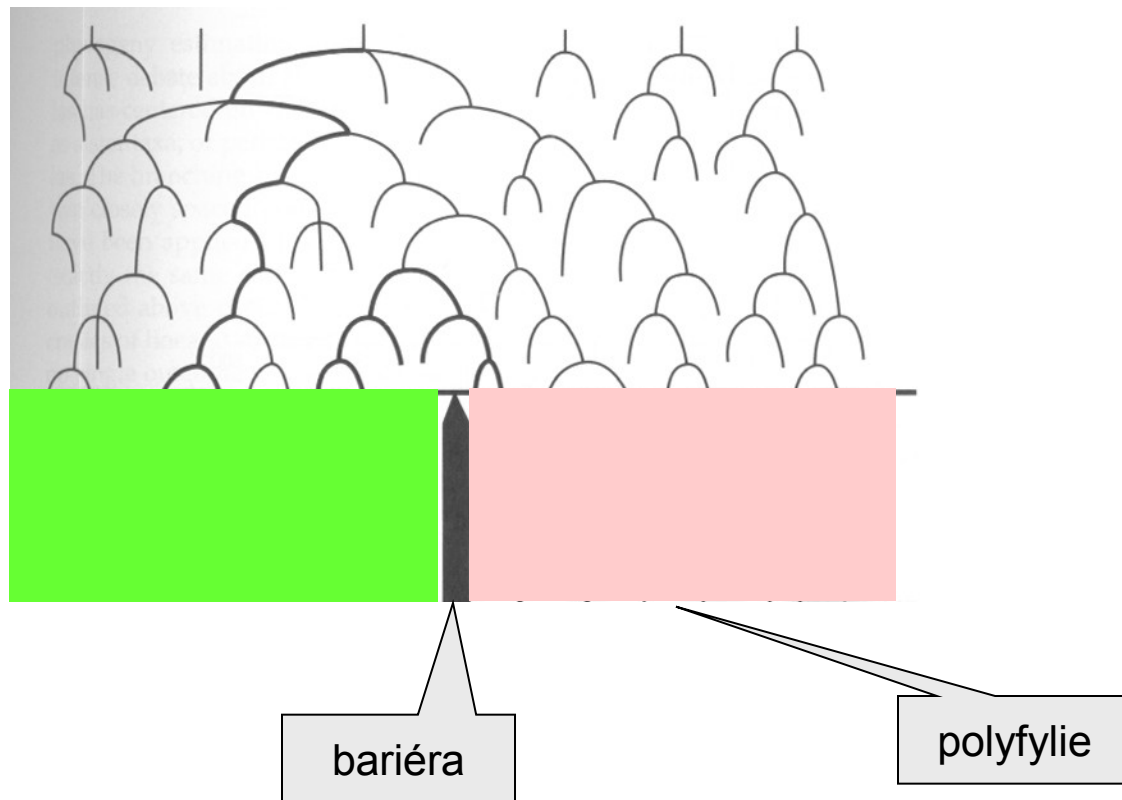

parafylye

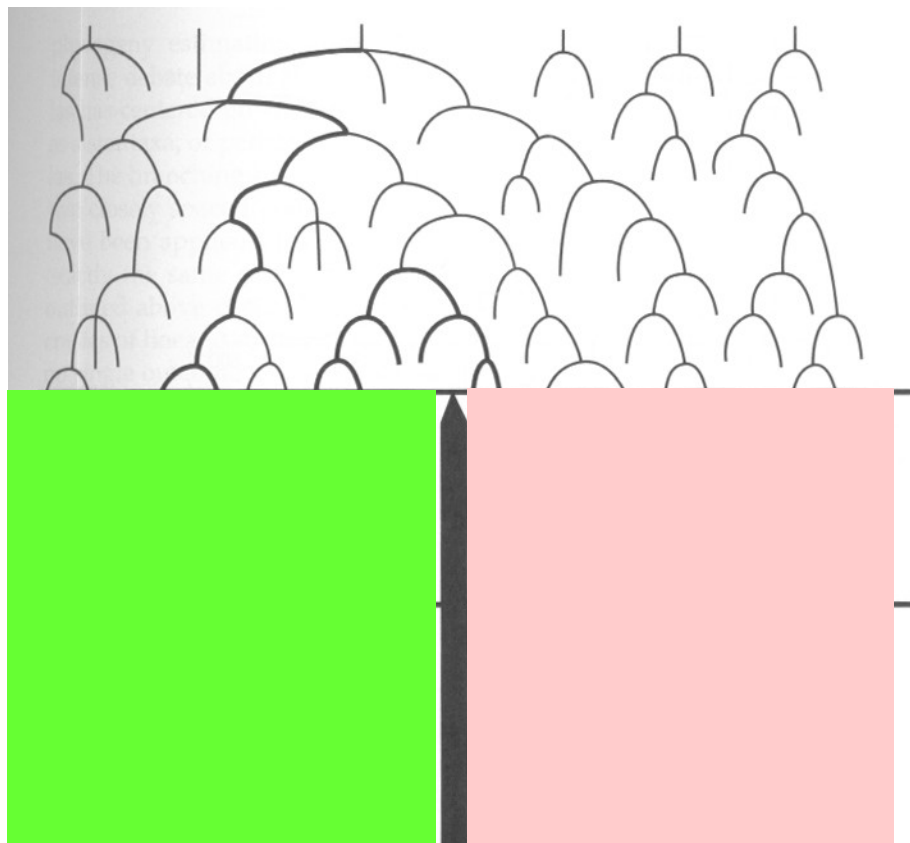

reciproční monofylye

Ancestrální polymorfismus a sortování linií

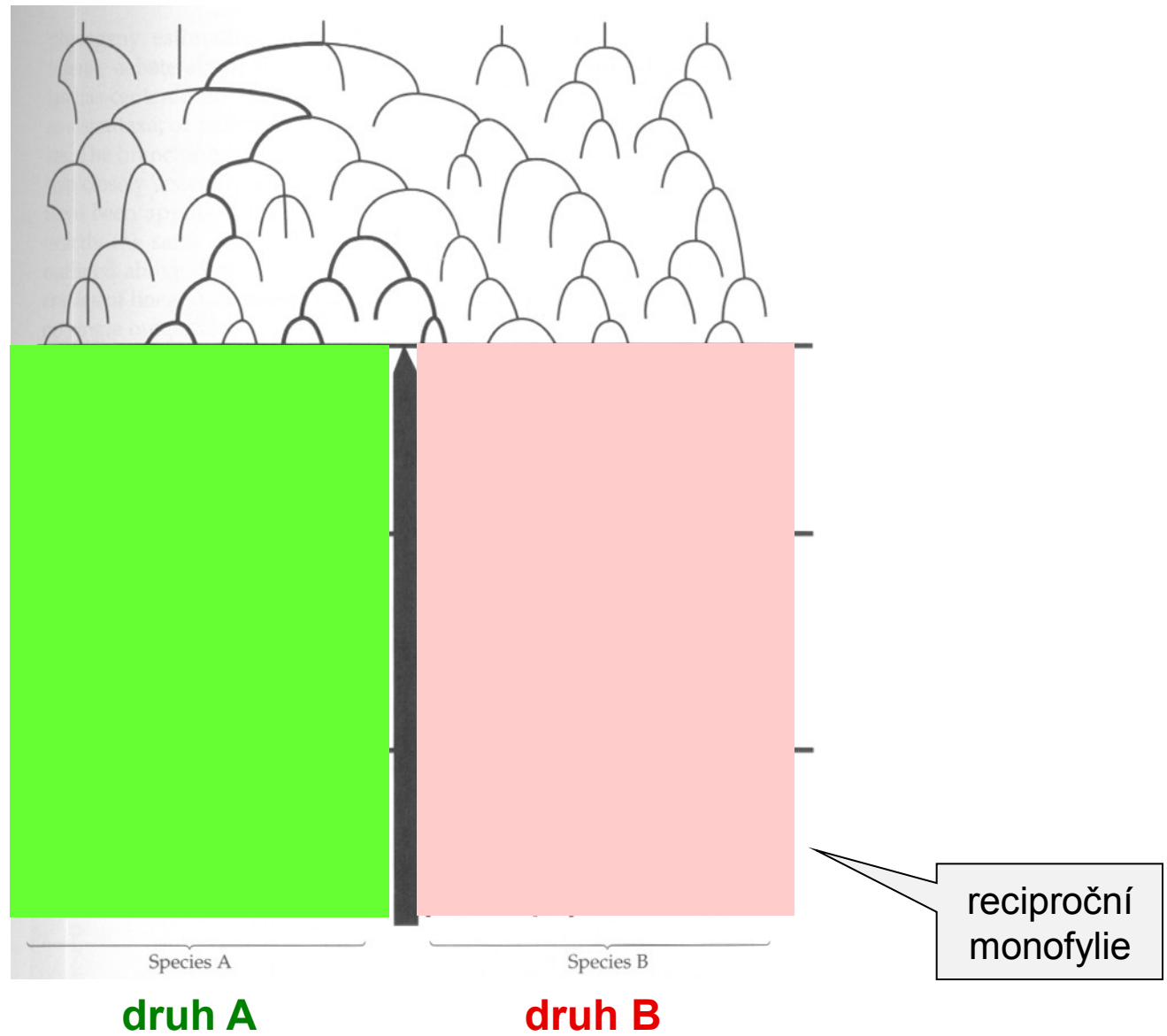
Ancestrální polymorfismus a sortování linií

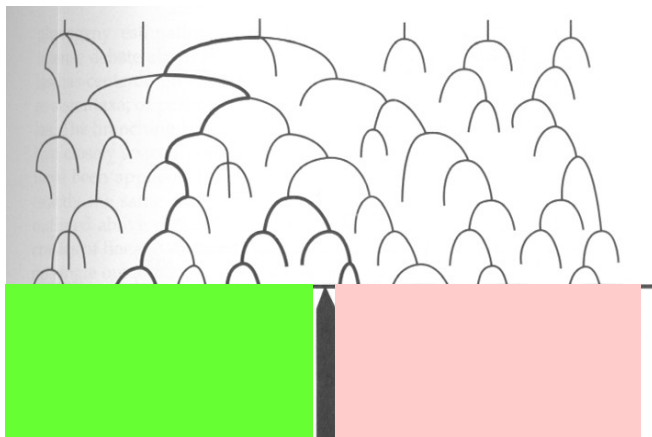
parafyletická
fáze

Ancestrální polymorfismus a sortování linií

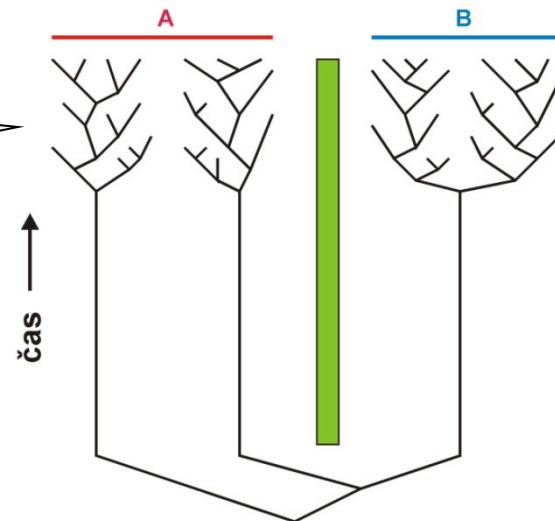
Ancestrální polymorfismus a sortování linií

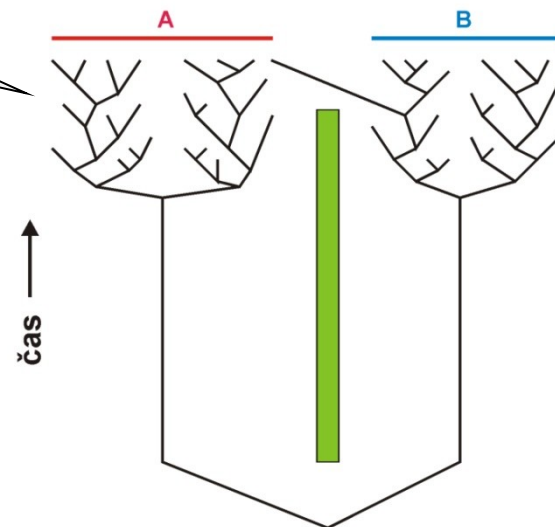
druh A

druh B

nekompletní
sortování linií

recentní
tok genů

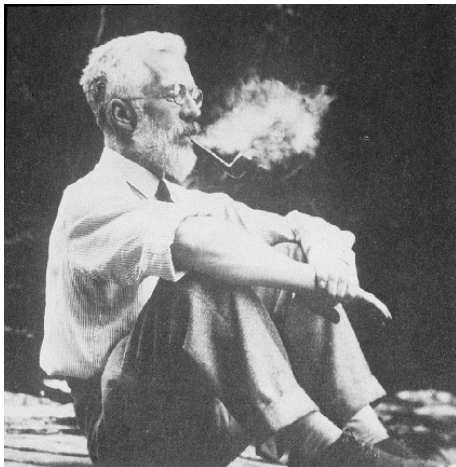

Problém: „incomplete lineage sorting“ je většinou obtížné odlišit od důsledků toku genů

Wrightův-Fisherův model:

Sewall Wright

Ronald A. Fisher

W-F populace:

diploidní, hermafrodit

velikost omezená, žádné fluktuace N

náhodné oplození

kompletní izolace (žádný tok genů)

diskrétní generace

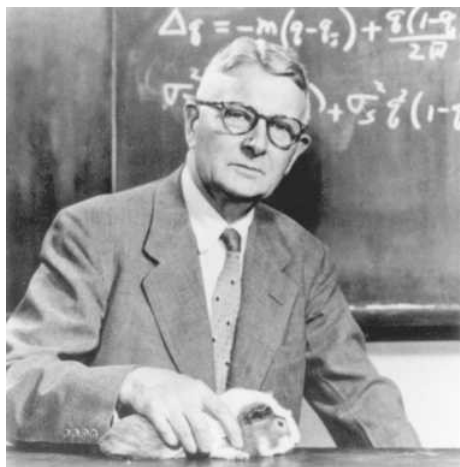
žádná věková struktura

žádná selekce

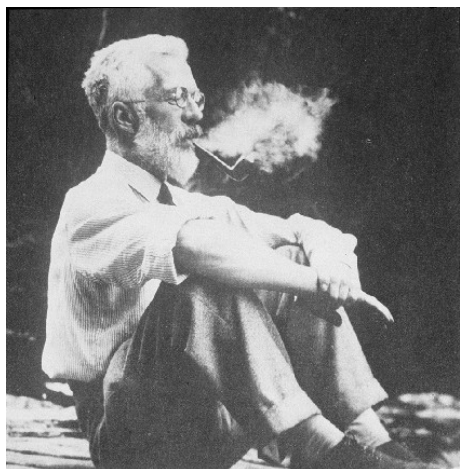
rozptyl výběru gamet do další generace

→ Poissonovo rozdělení

Sortování linií ve W-F modelu:

Sewall Wright

Ronald A. Fisher

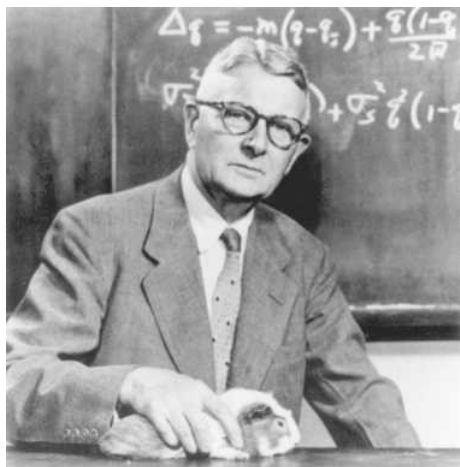
generace 1

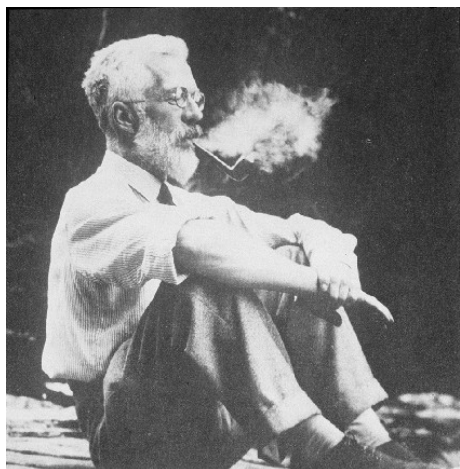
čas

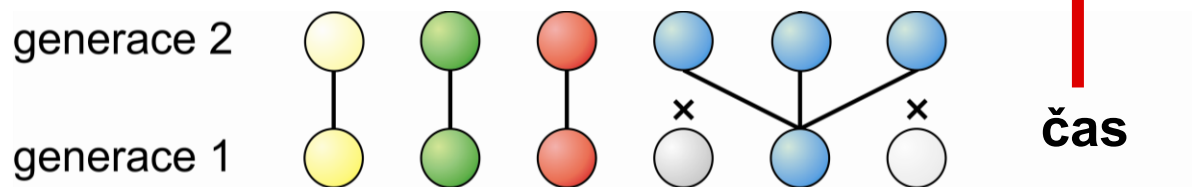
Sortování linií ve W-F modelu:

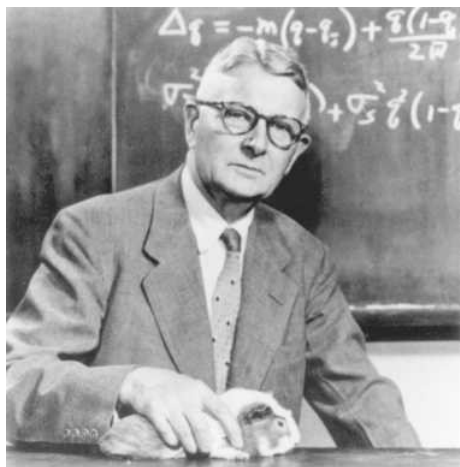
Sewall Wright

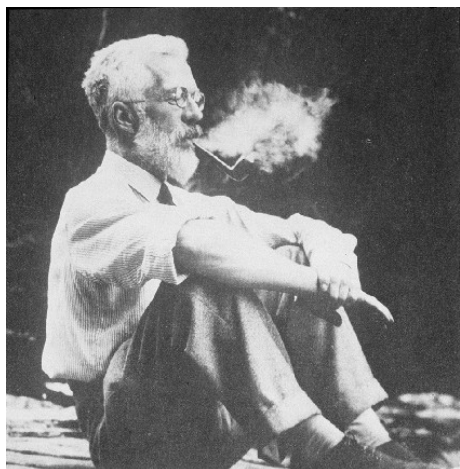
Ronald A. Fisher

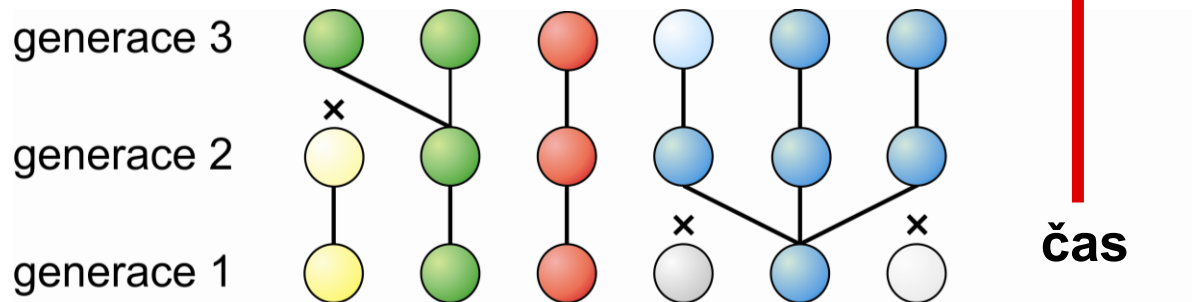
Sortování linií ve W-F modelu:

Sewall Wright

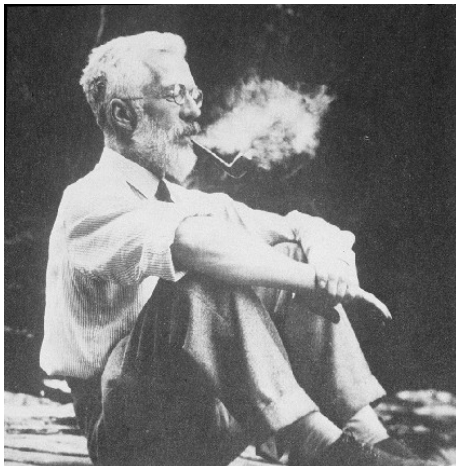
Ronald A. Fisher

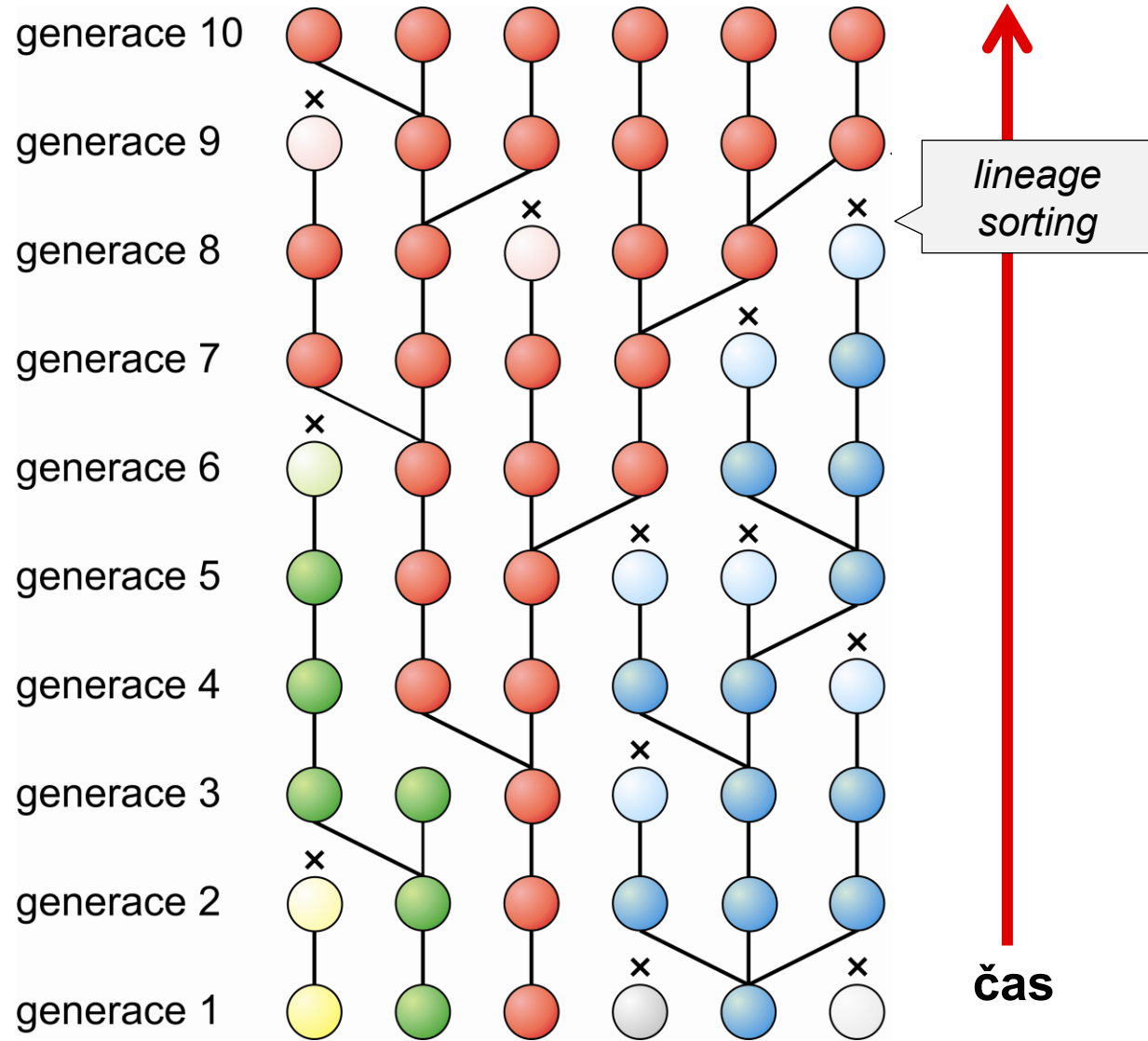
Sortování linií ve W-F modelu:

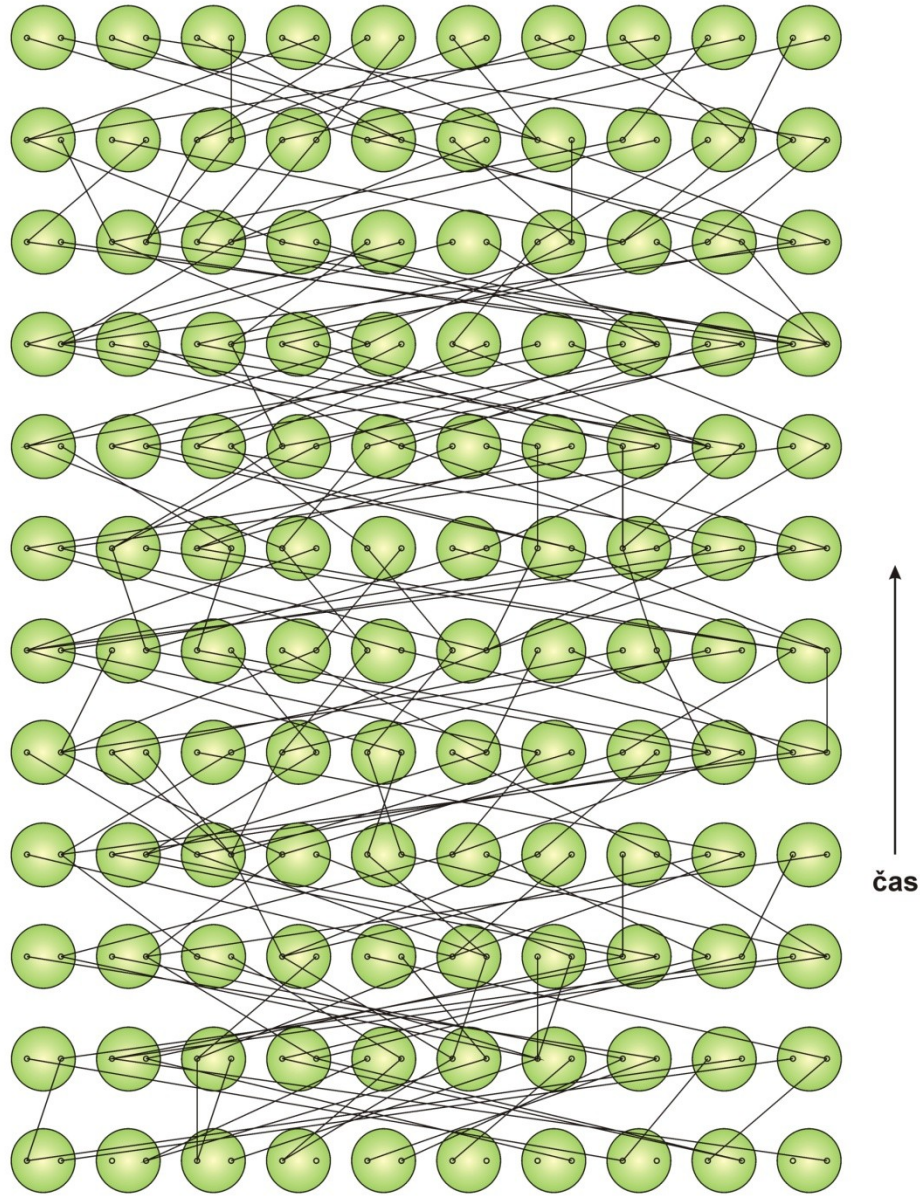

Sewall Wright

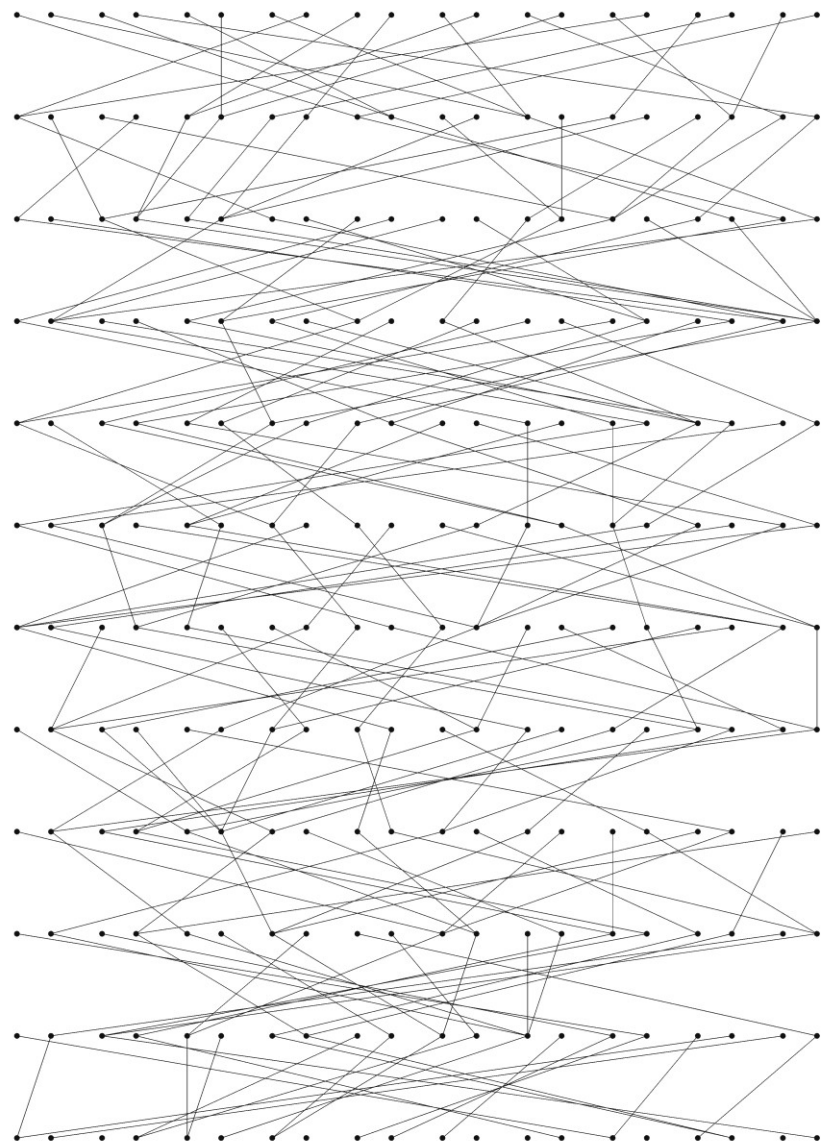

Ronald A. Fisher

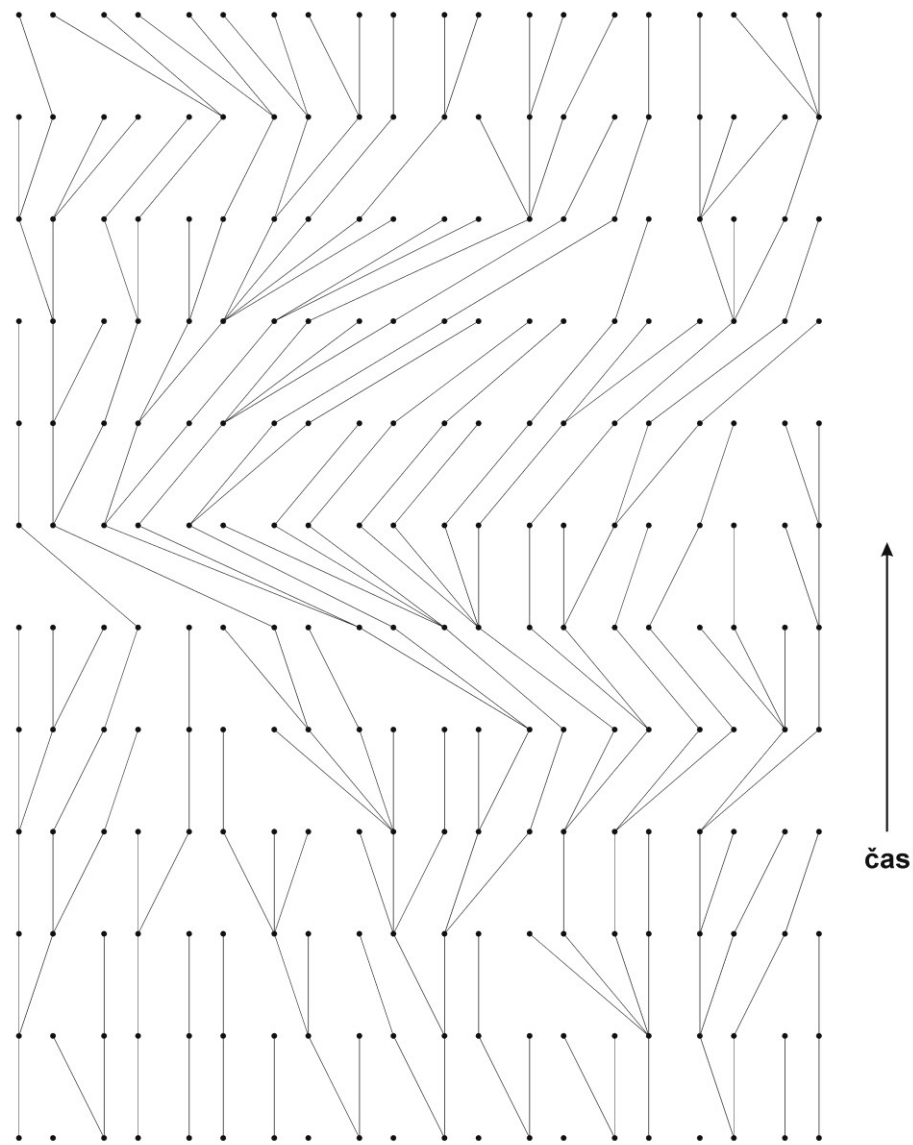

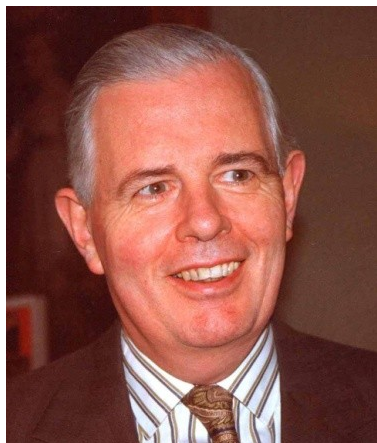

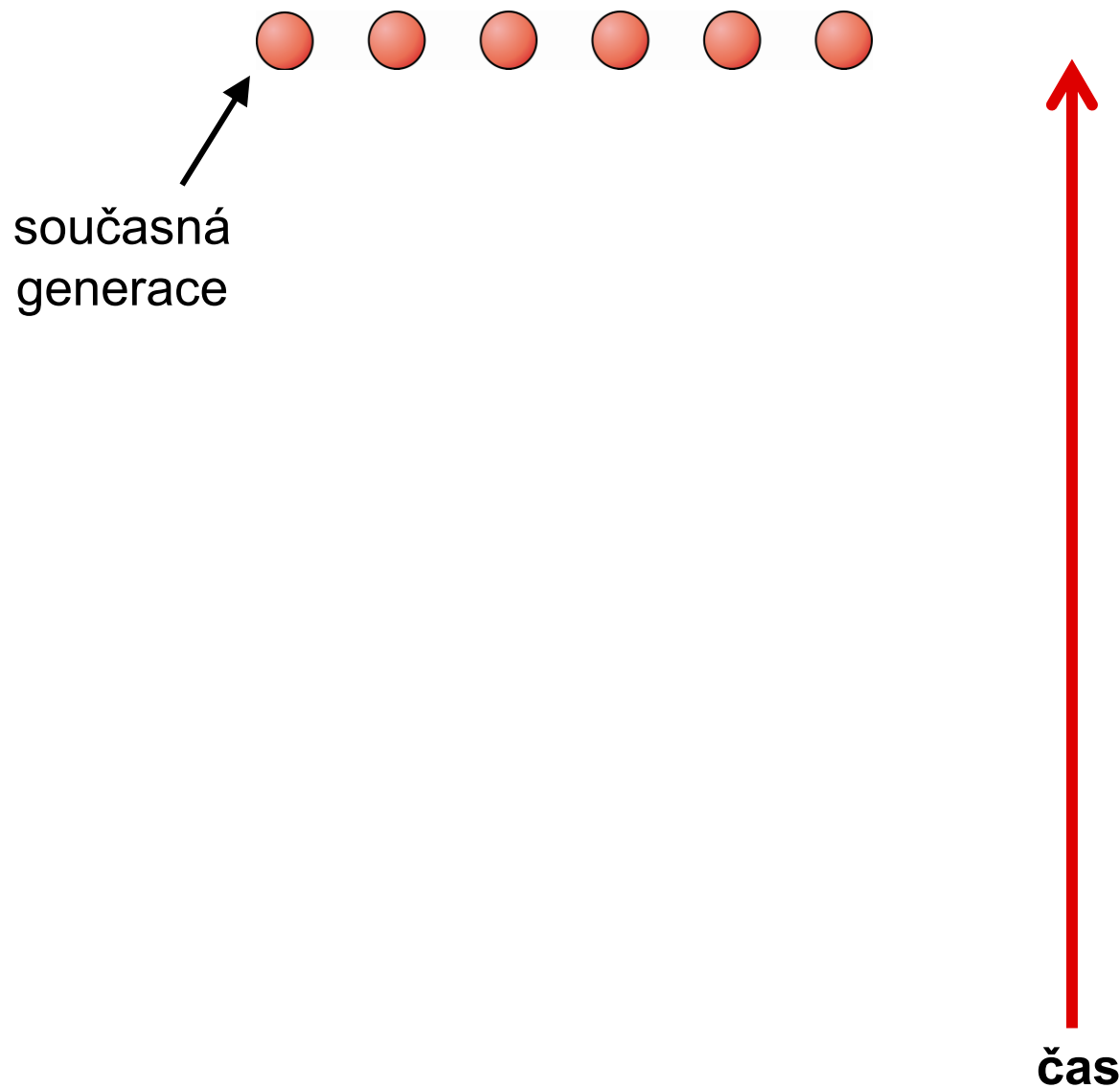
↑
čas

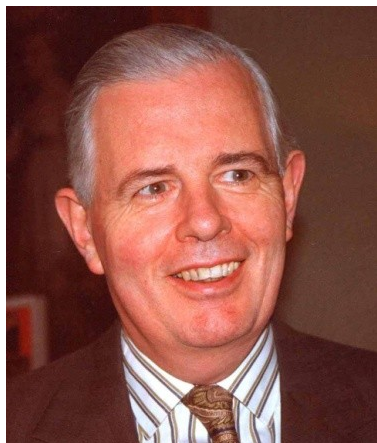
Koalescence:

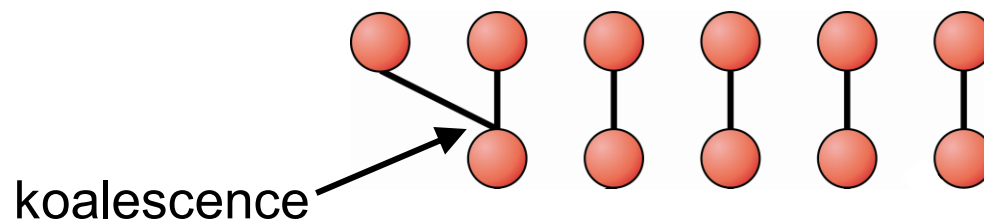
John F.C. Kingman

Koalescence:

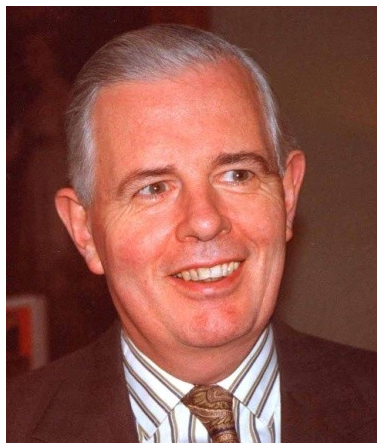

John F.C. Kingman

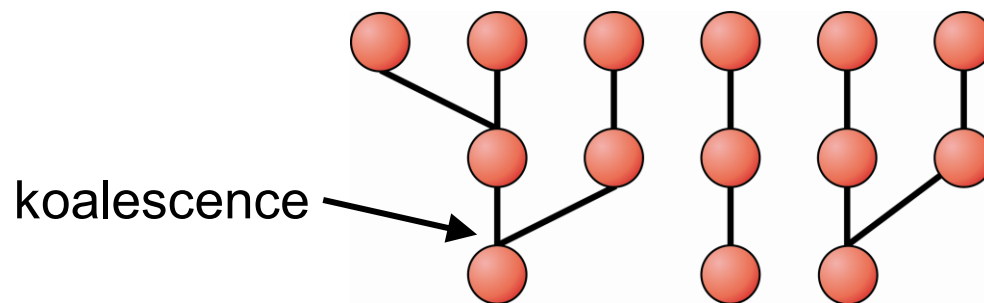

čas

Koalescence:

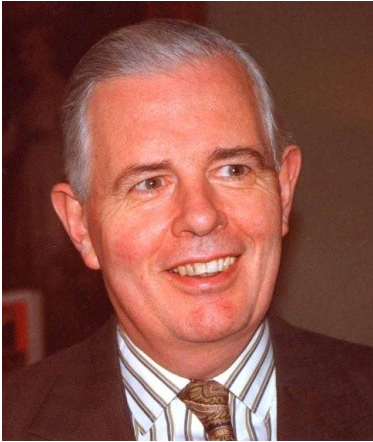

John F.C. Kingman

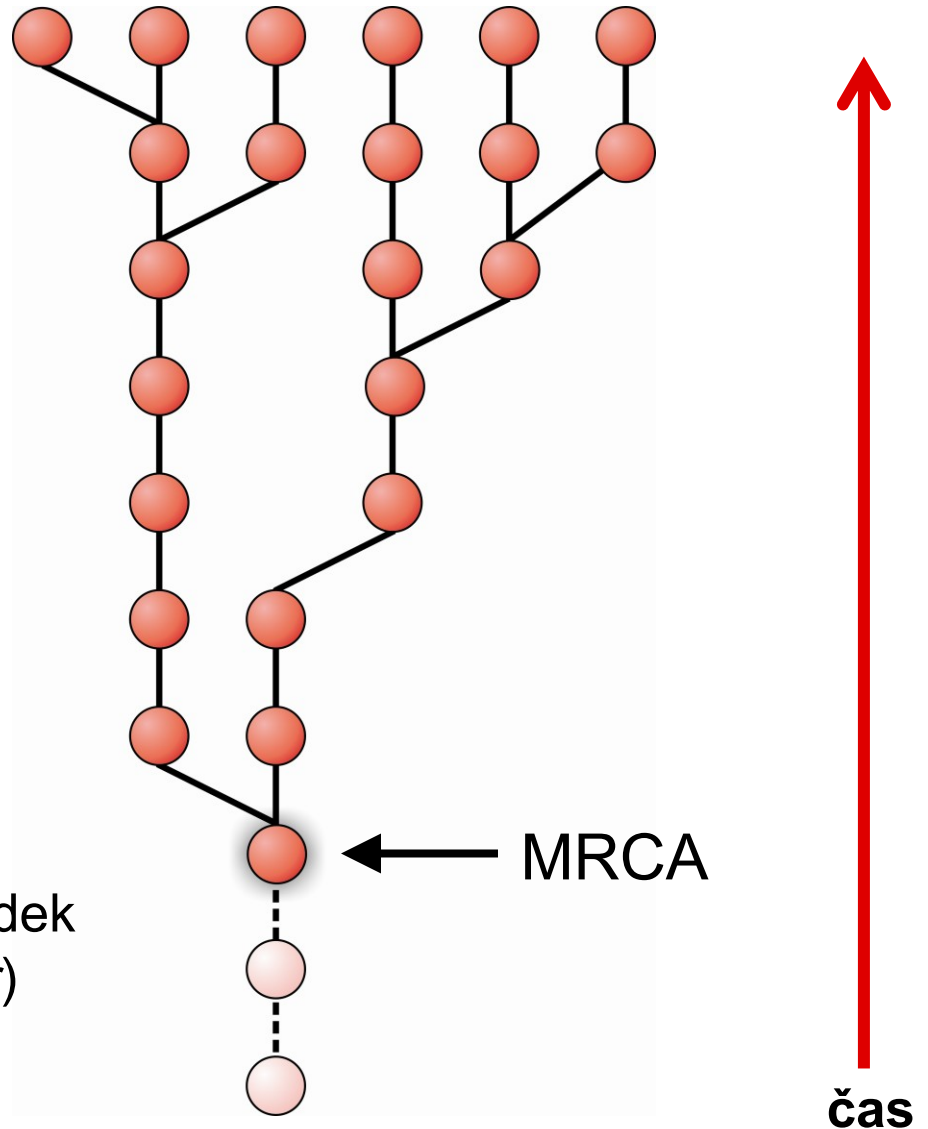

čas

Koalescence:

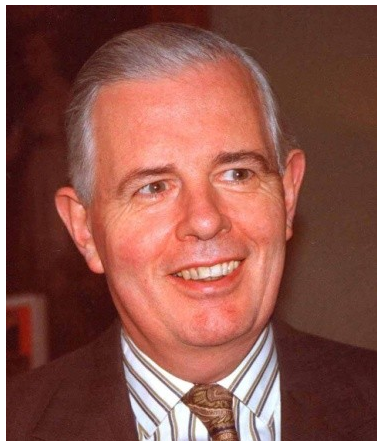

John F.C. Kingman

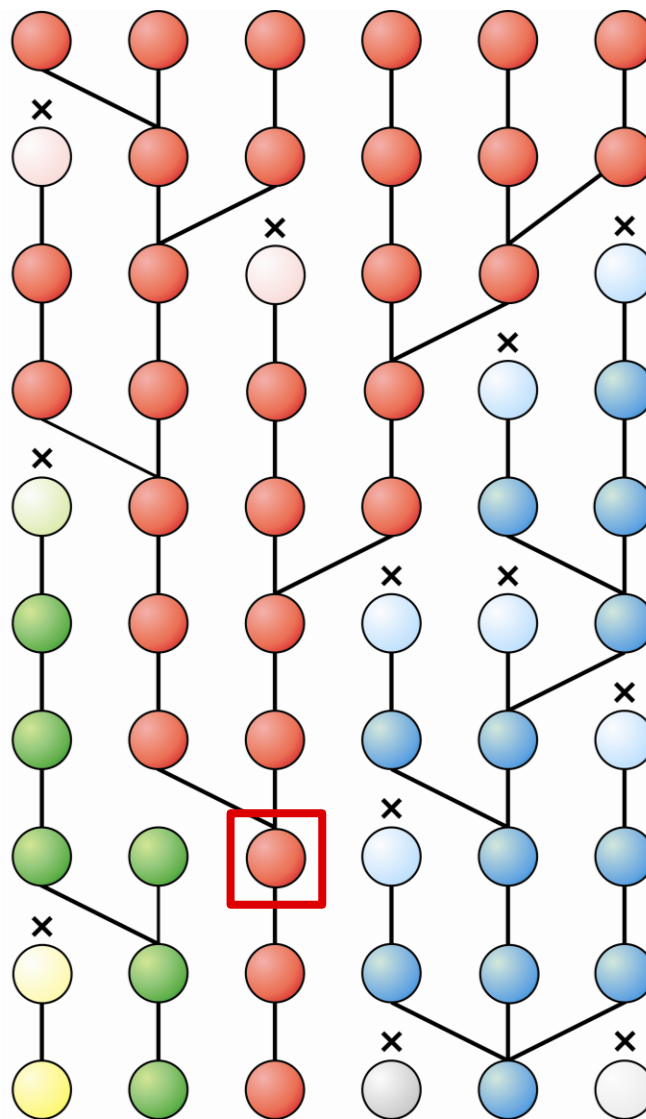
MRCA = nejblížší společný předek
(*most recent common ancestor*)

Koalescence:

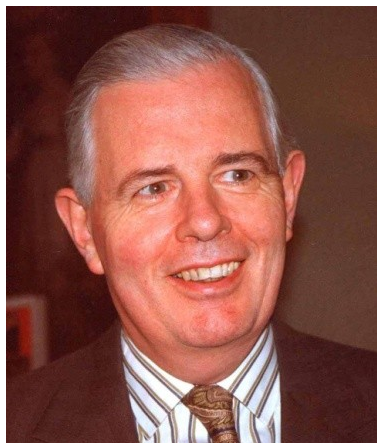
John F.C. Kingman

nevíme, kolik kopií bylo v generaci MRCA

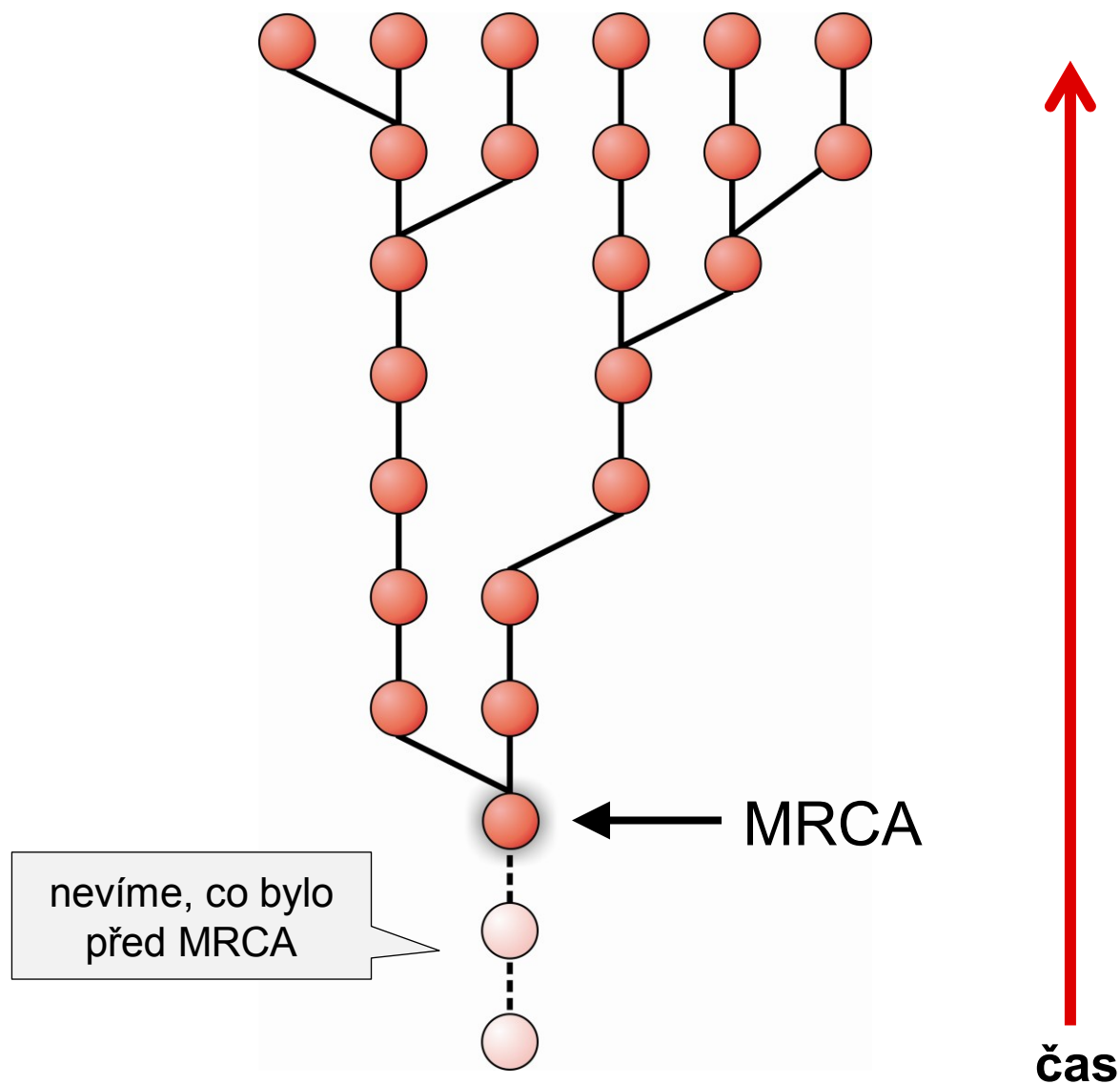

čas

Koalescence:

John F.C. Kingman

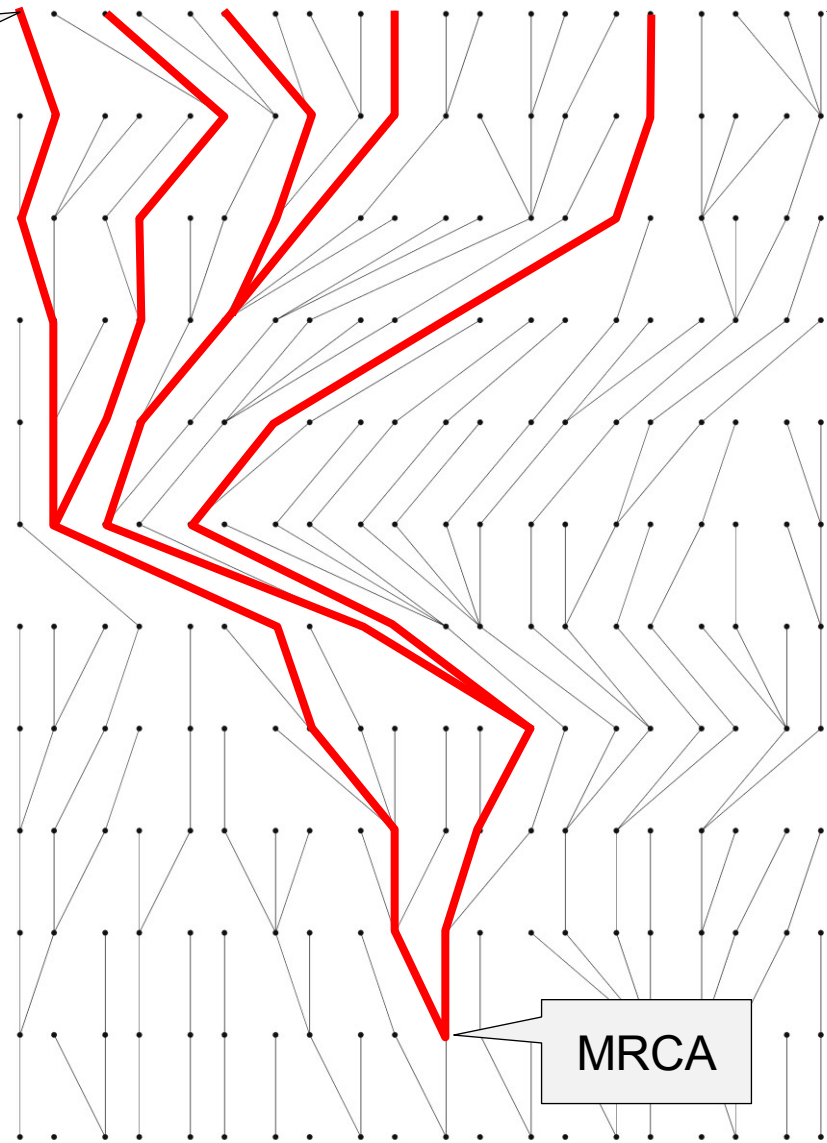

$n = 5$ kopií
ve vzorku

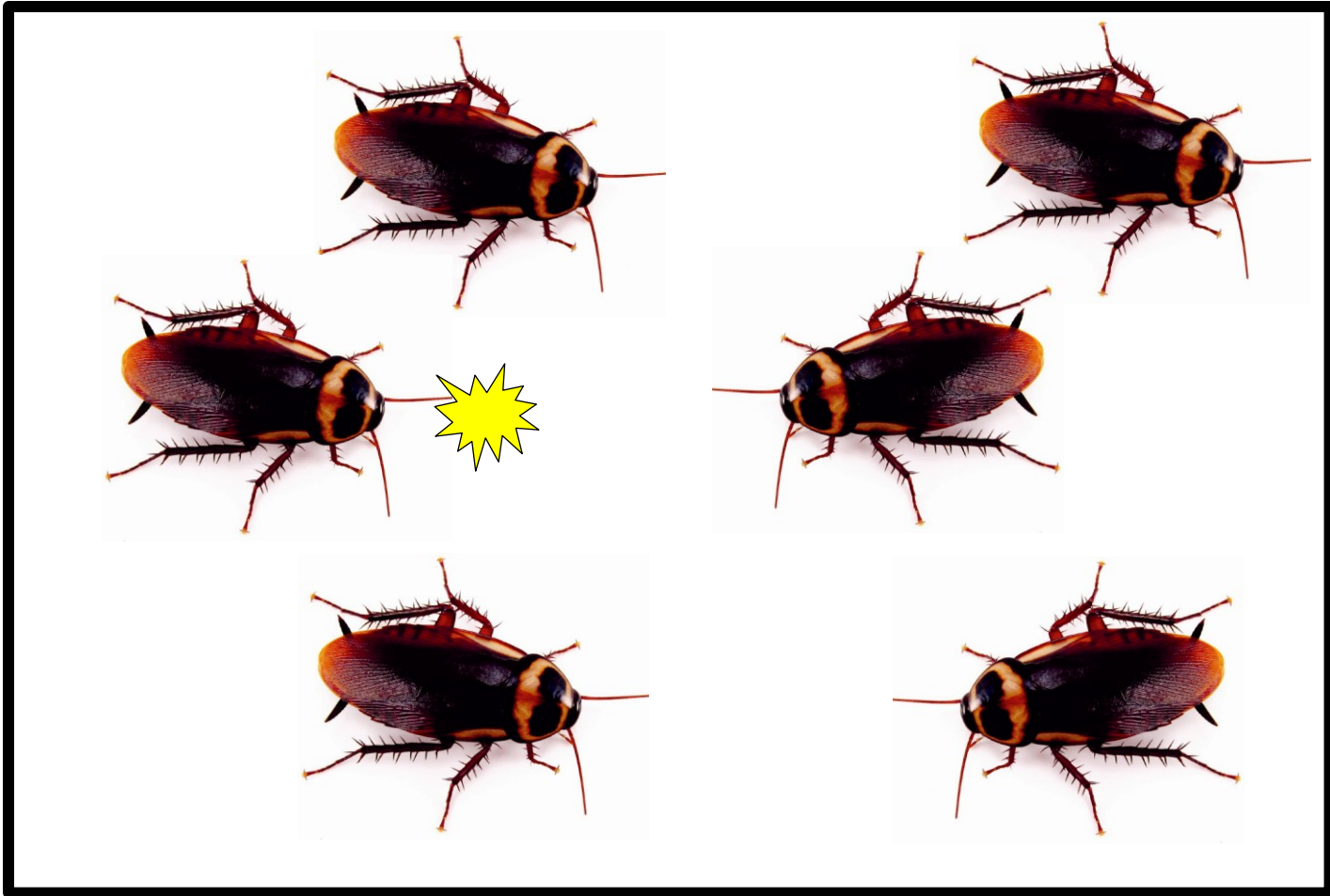
většinou
 $n \ll N$

$N = 20$ kopií
v populaci

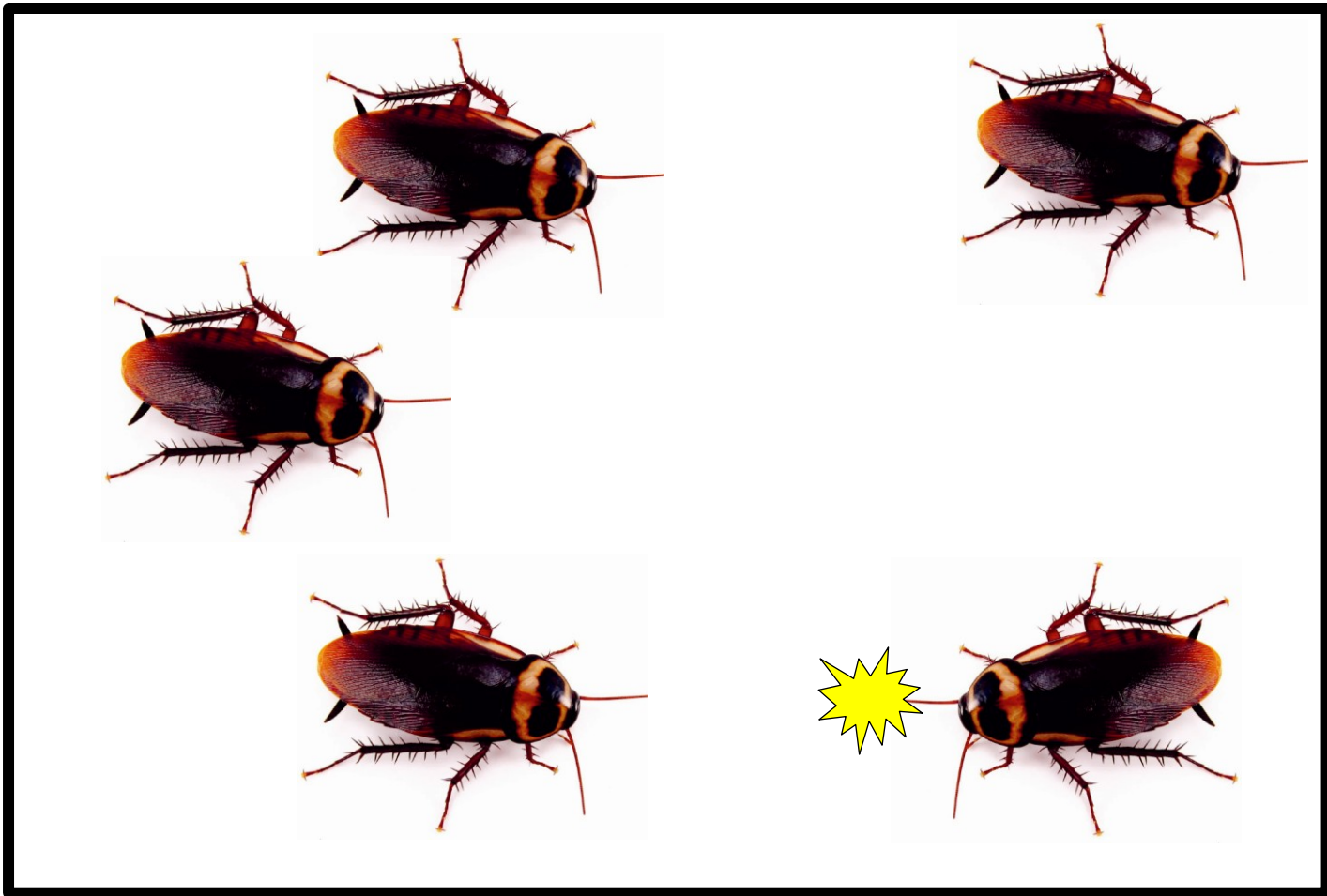

MRCA

čas

Pravděpodobnost setkání 2 švábů je $n(n - 1)/4N$, kde
 n = počet švábů v krabici, N = počet „míst“ v krabici

při koalescenci se počet švábů (kopií) sníží o 1 ...

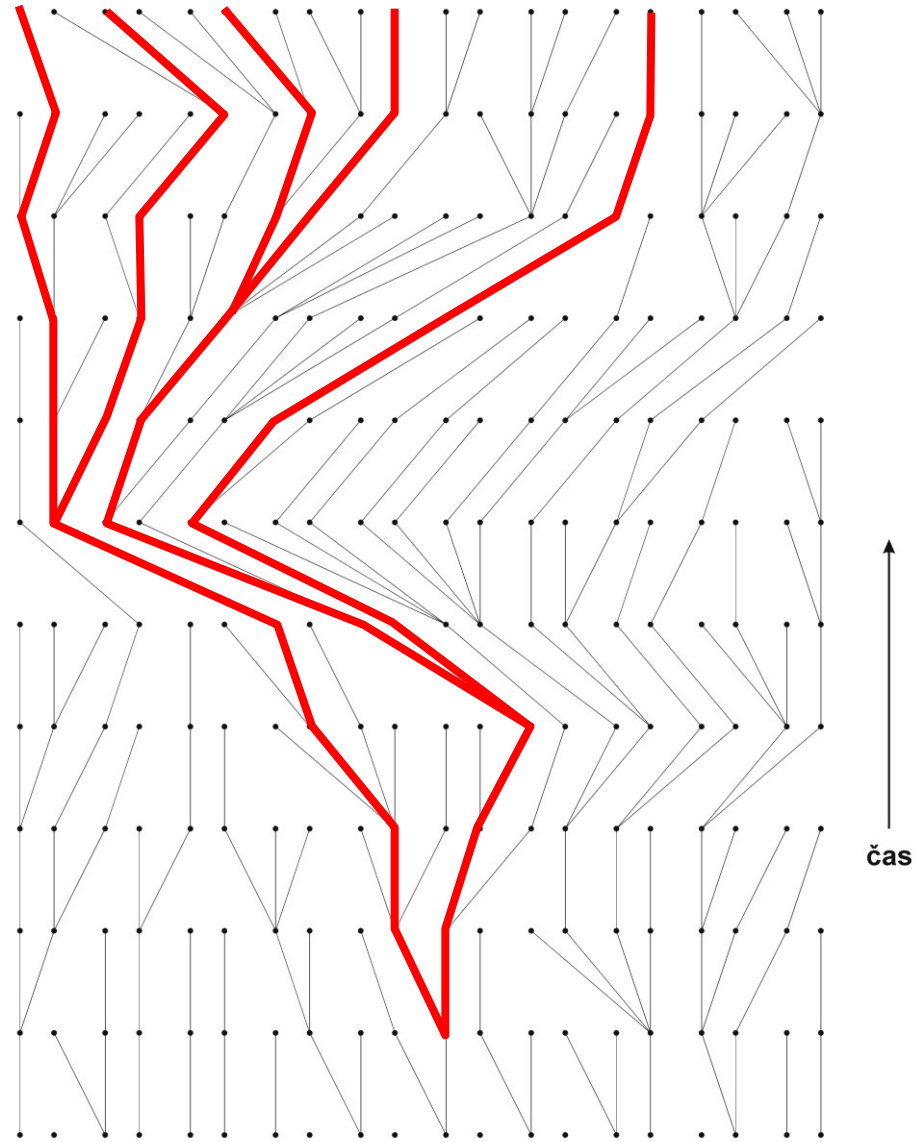
s tím, jak klesá počet švábů (n), roste čas k dalšímu kontaktu (koalescenci)

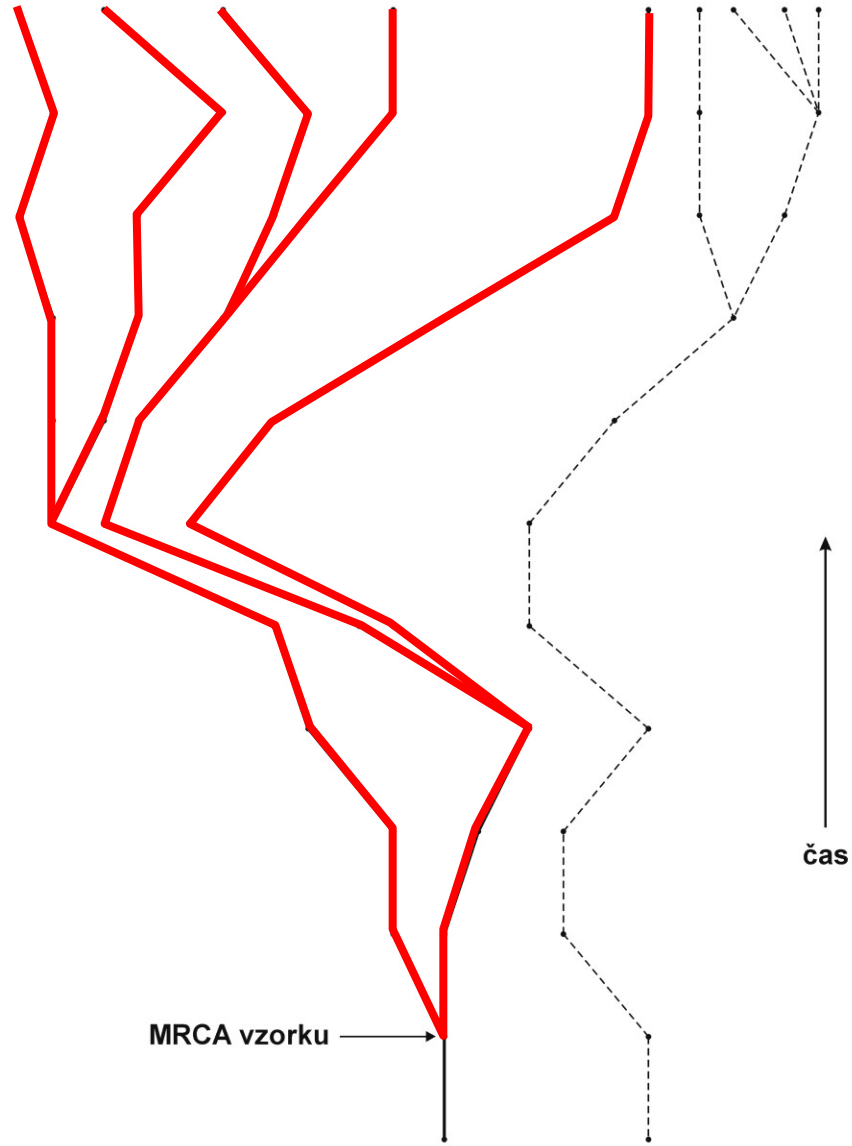

při koalescenci se počet švábů (kopií) sníží o 1 ...

... až nakonec zůstane jen 1 kopie

Kingmanova koalescence:

čím menší počet zbývajících kopií, tím se **proces koalescence zpomaluje** (pro velká $n \sim 4N$, pro 2 kopie $\sim 2N$)

splynutí posledních k kopií zabere $(1 - 1/n)/(1 - 1/k)$

⇒ **prvních 90% kopií splyne během 9% celkového času, zbývajících 91% času se čeká na splynutí posledních 10 kopií!**

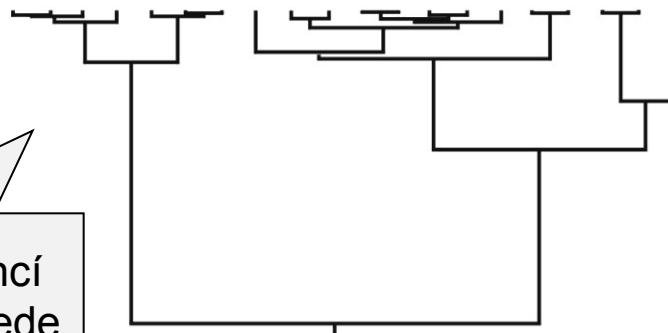
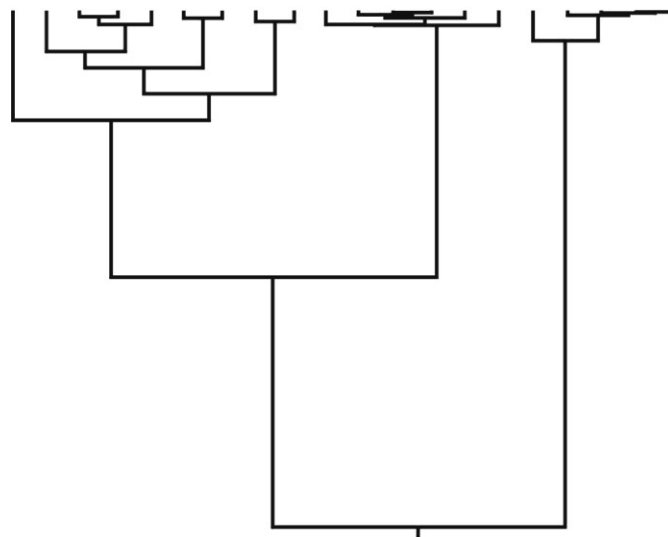
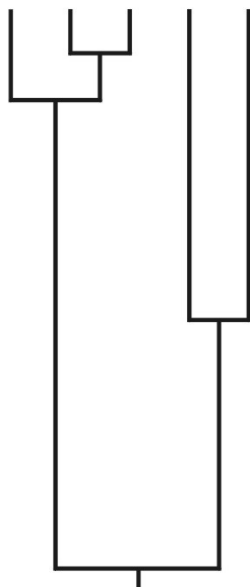
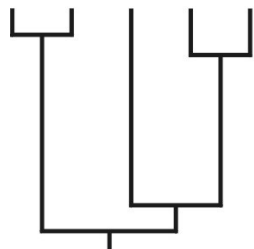
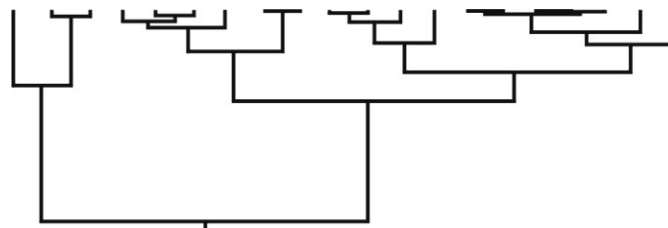
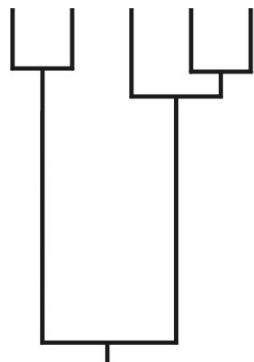
jestliže 100 linií, pravděpodobnost, že 101. linie přidá hlubší kořen je pouze 0,02% ⇒ **přidání další genové kopie pravděpodobně nepovede k hlubší (starší) koalescenci**

rozdělení času mezi koalescencemi je přibližně exponenciální:

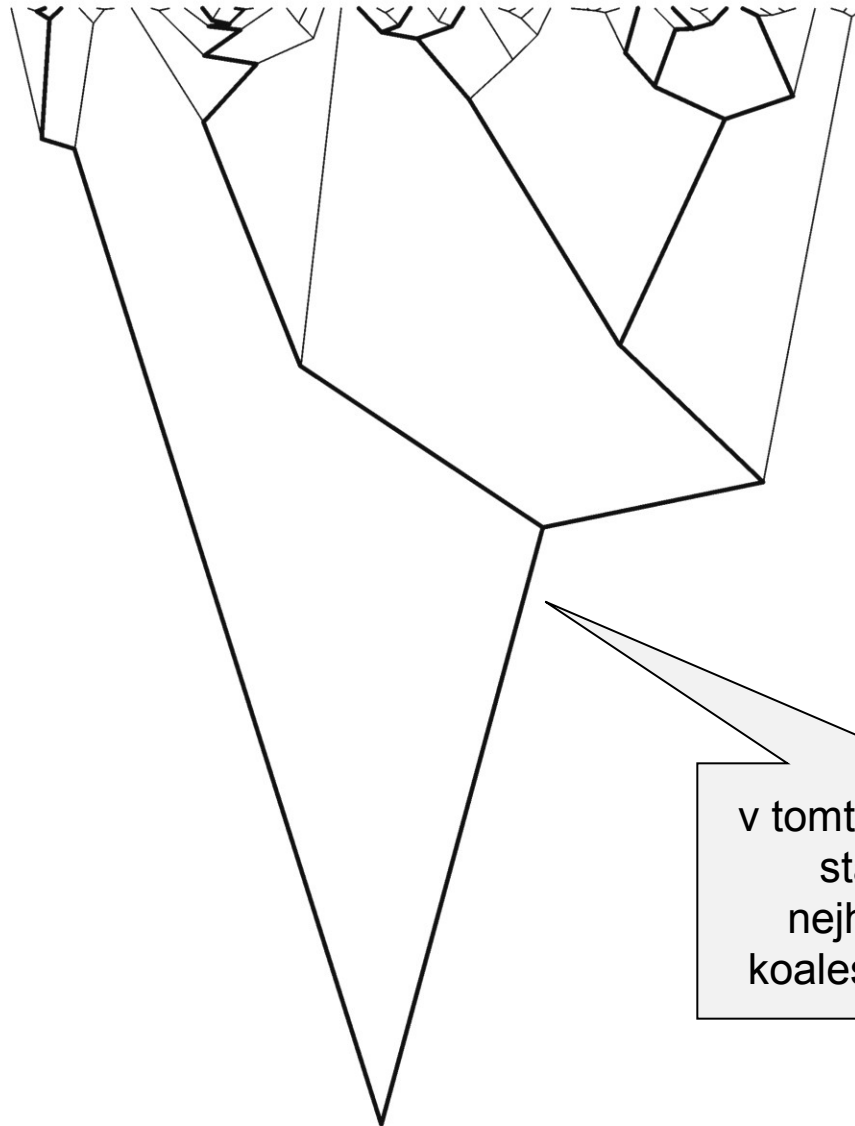
*) viz počet švábů v krabici

s klesajícím počtem
volných kopií se proces
zpomaluje ...

přidání dalších sekvencí
pravděpodobně nepovede
k hlubší koalescenci ...

50 genových kopií, 10 náhodně vybraných:

v tomto případě 10 kopií
stačí k nalezení
nejhlubšího kořene
koalescenčního stromu

Pokud nás zajímají „staré“ koalescence, nepotřebujeme velké vzorky

např. pouhé 2 kopie poskytují v průměru 50 % koalescenčního času pro celou populaci!

Naopak pokud nás zajímá čas do první koalescence z n na $n - 1$, odhad $N_e/[n/(n - 1)]$ je citlivý vůči n

např. rozptyl průměrné doby první a poslední koalescence pro 10 genů je $0,0444N_e$ až $3,60N_e$; zvýšením n na 100 genů, rozmezí bude $0,0004N_e - 3,96N_e$

zvýšením n 10× se
rozdíl zvýší 100× ...

... pro poslední
koalescenci prakticky
žádný rozdíl

Z toho plyne, že pro odhady starých evolučních genových událostí stačí malé vzorky, pro odhady recentních událostí jsou velké vzorky nezbytné

Koalescence je ovlivněna různými faktory, např.:

mutací

rekombinací

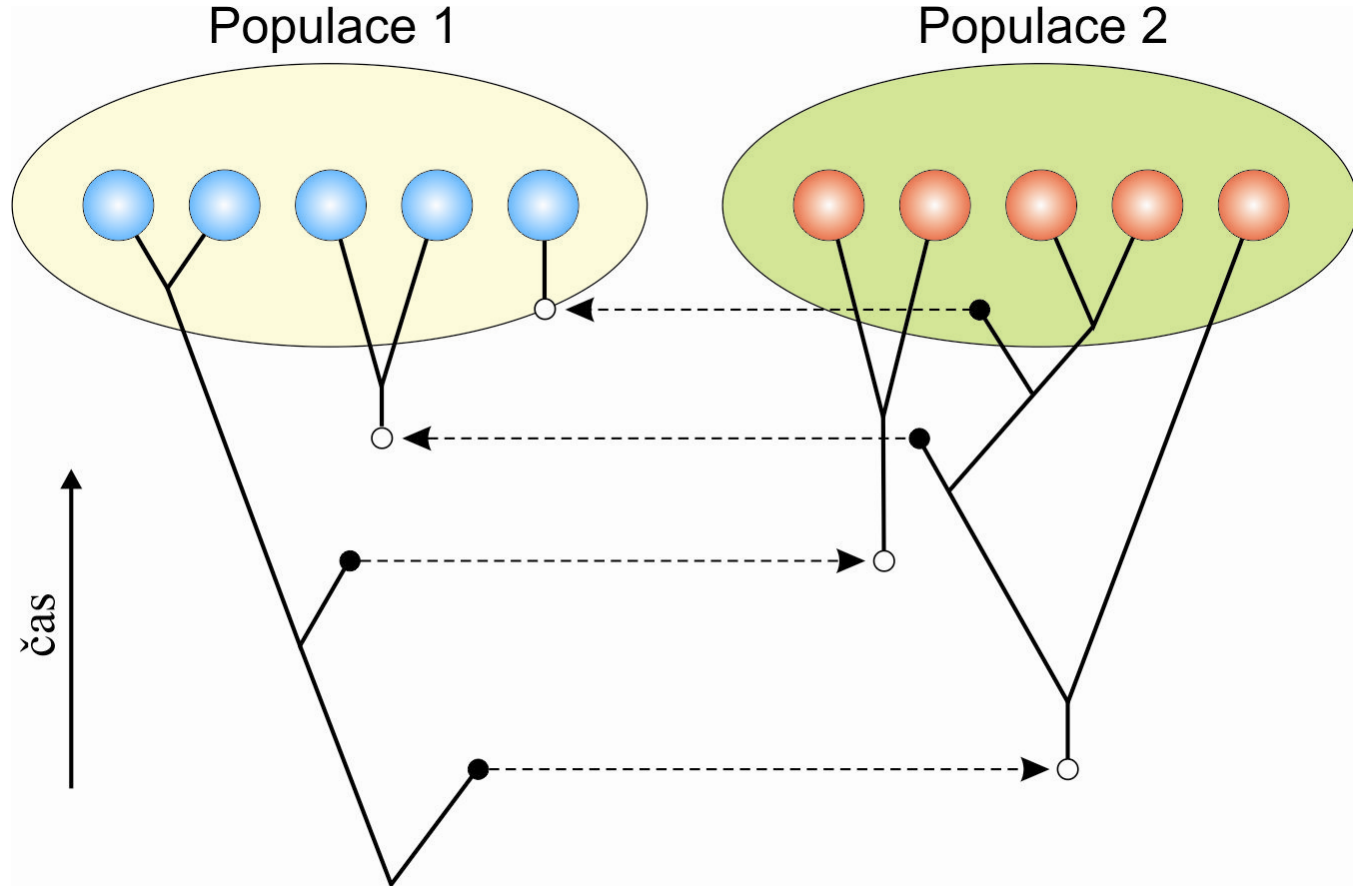
selekcí

změnami velikosti populace

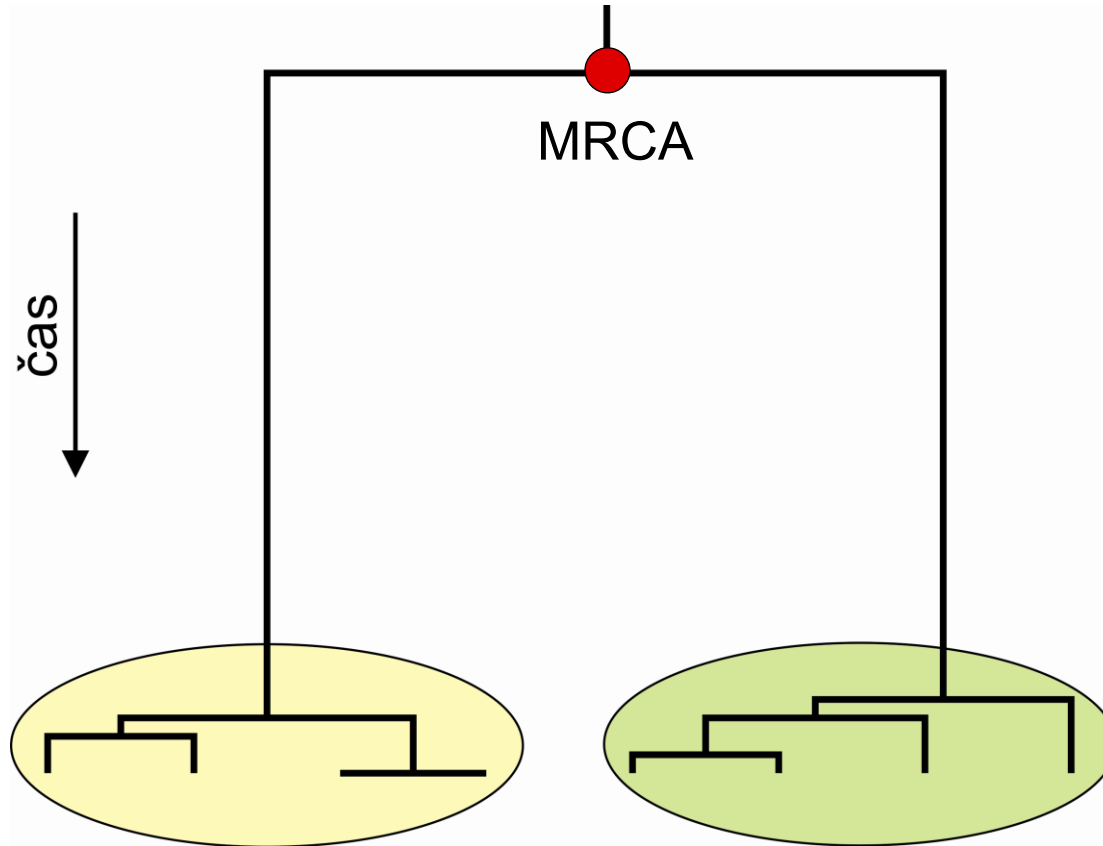
⇒ koalescenční teorii lze použít k odhadu těchto parametrů

Koalescence je ovlivněna různými faktory, např.:

migrací

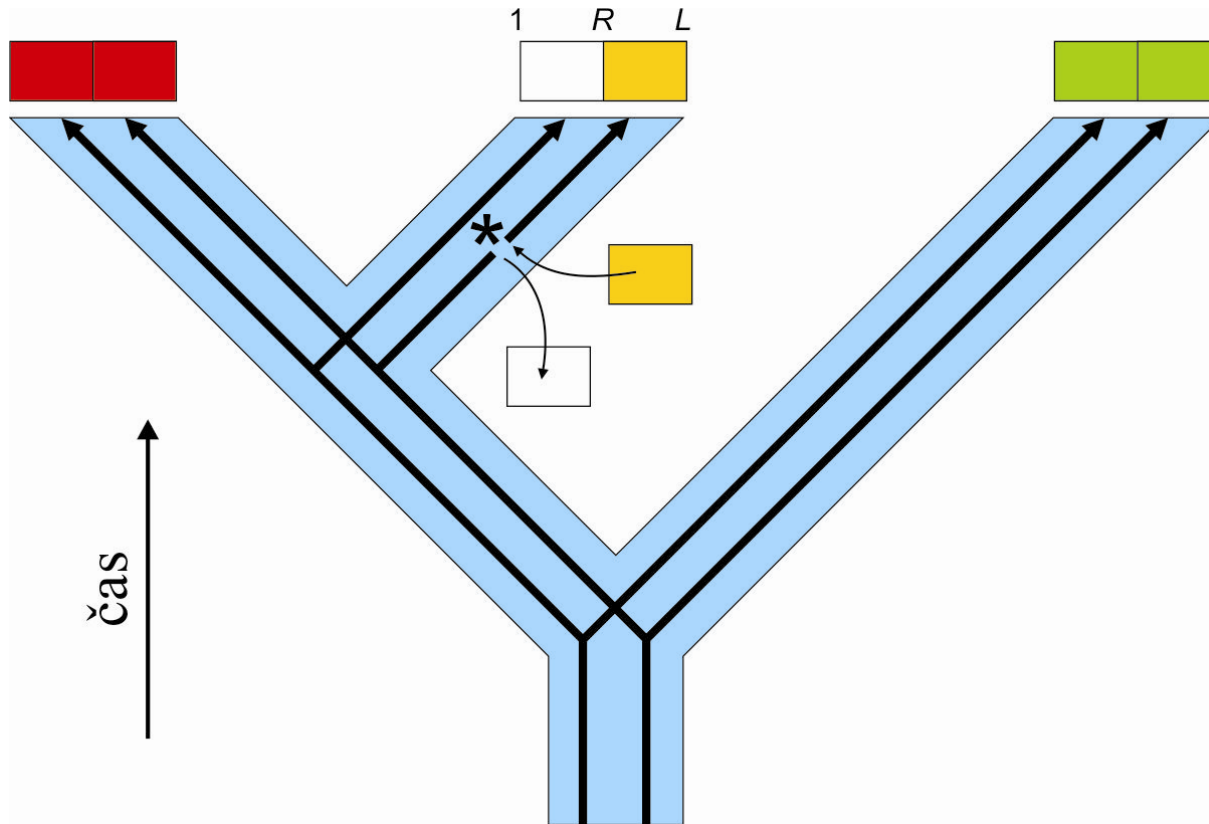
Slabá migrace vede k většině koalescencí uvnitř lokálních populací,.....

.... k prodloužení času k MRCA a zvýšení jeho rozptylu.

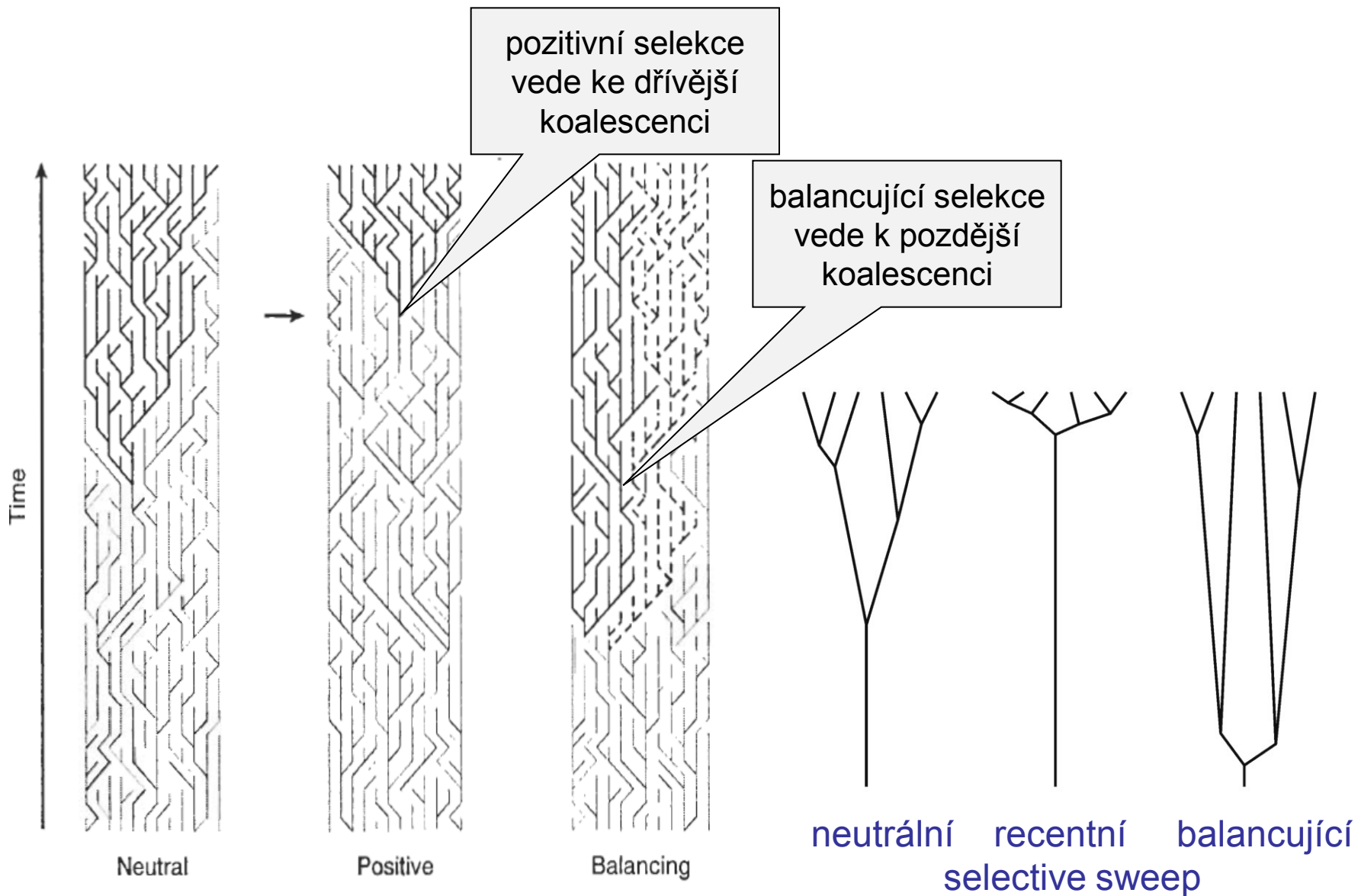
Koalescence je ovlivněna různými faktory, např.:

rekombinací

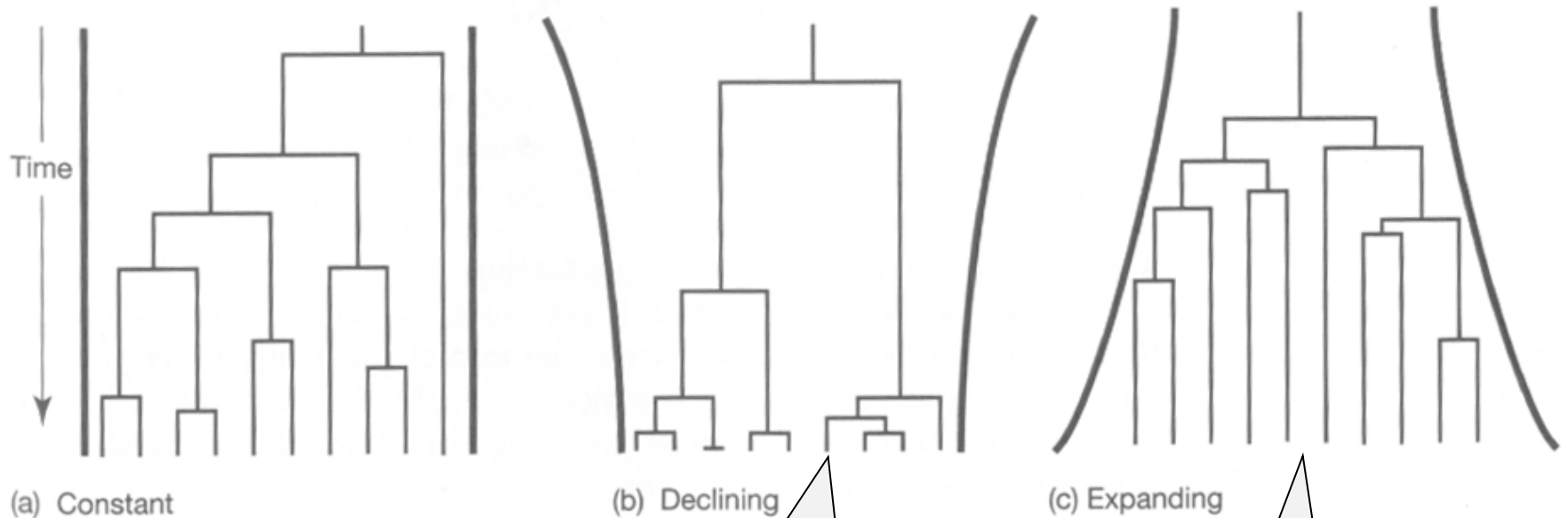

Vliv selekce na tvar koalescenčního stromu

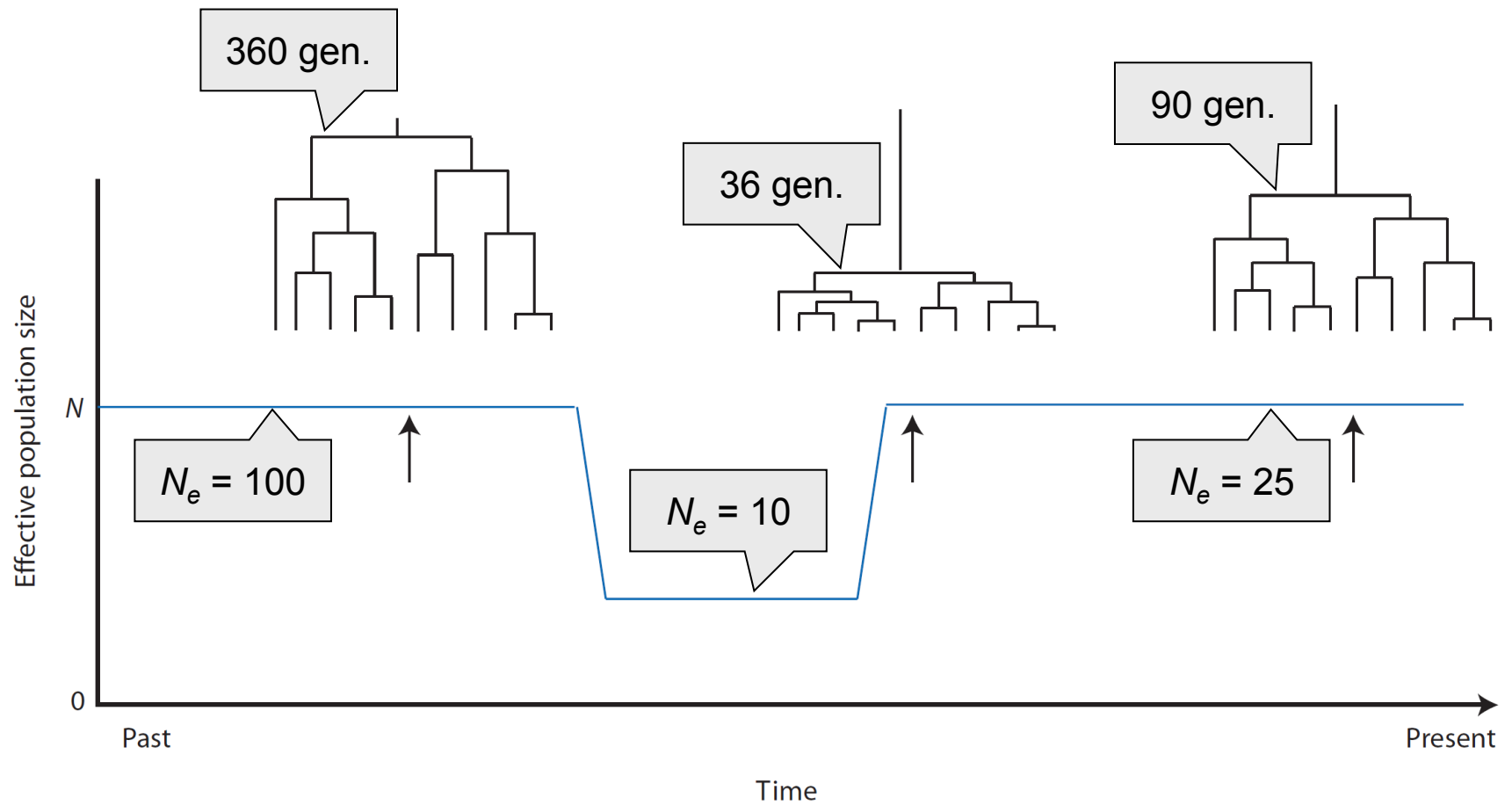
Vliv změn velikosti populace na tvar koalescenčního stromu

zmenšující se populace:
koalescence se postupně
zrychlují

rostoucí populace:
koalescence se
postupně zpomalují

$n = 10$

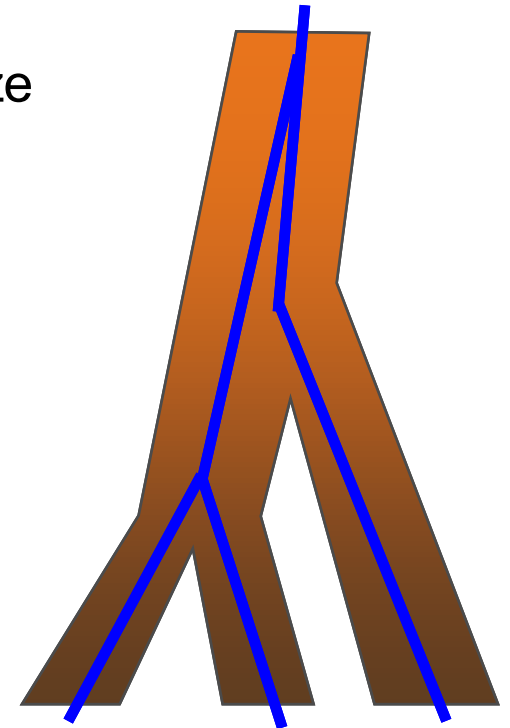
Genové vs. druhové stromy ještě jednou:

dlouhé intervaly mezi speciálními událostmi → genové a druhové stromy stejné

krátké intervaly mezi speciálními událostmi → genové stromy mohou být jiné než druhové (hemiplazie)

protože odhadujeme divergenci mezi sekvencemi a ne mezi druhy, jsou naše odhady nutně nadhodnocené

nesrovnalosti mezi genovými a druhovými stromy lze minimalizovat použitím markerů s nízkou N_e , např. mtDNA nebo chromozom Y

FYLOGEOGRAFIE

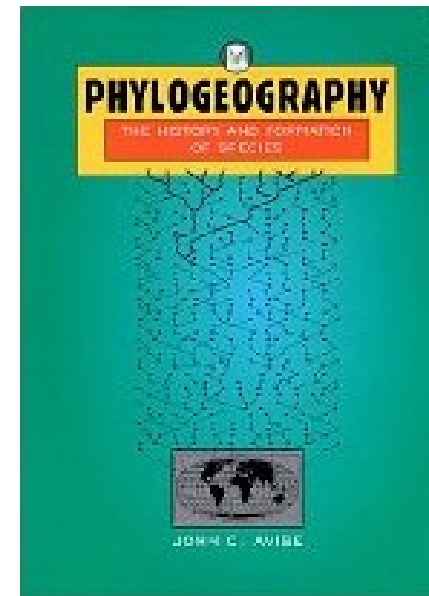
studuje principy a procesy ovlivňující
geografické rozložení genealogických linií

svým způsobem propojuje mikroevoluční
procesy (populační genetika)
s makroevolucí (fylogeneze)

většinou vnitrodruhové studie nebo
blízce příbuzné druhy

John C. Avise

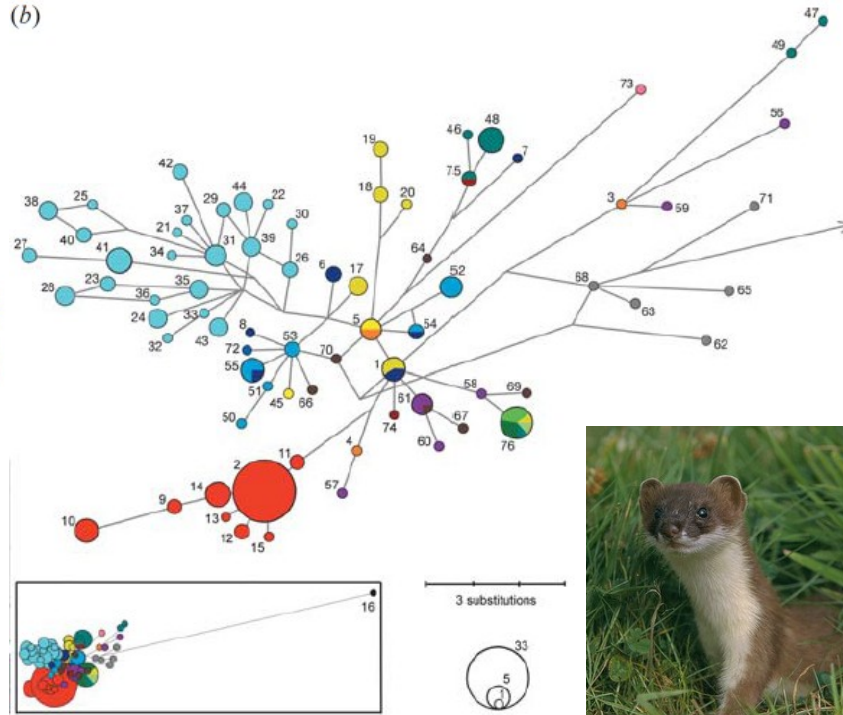
Mus macedonicus

Asia

Minimum Spanning Tree (MST)
 Mimum Spanning Network (MSN)
 Median-joining network

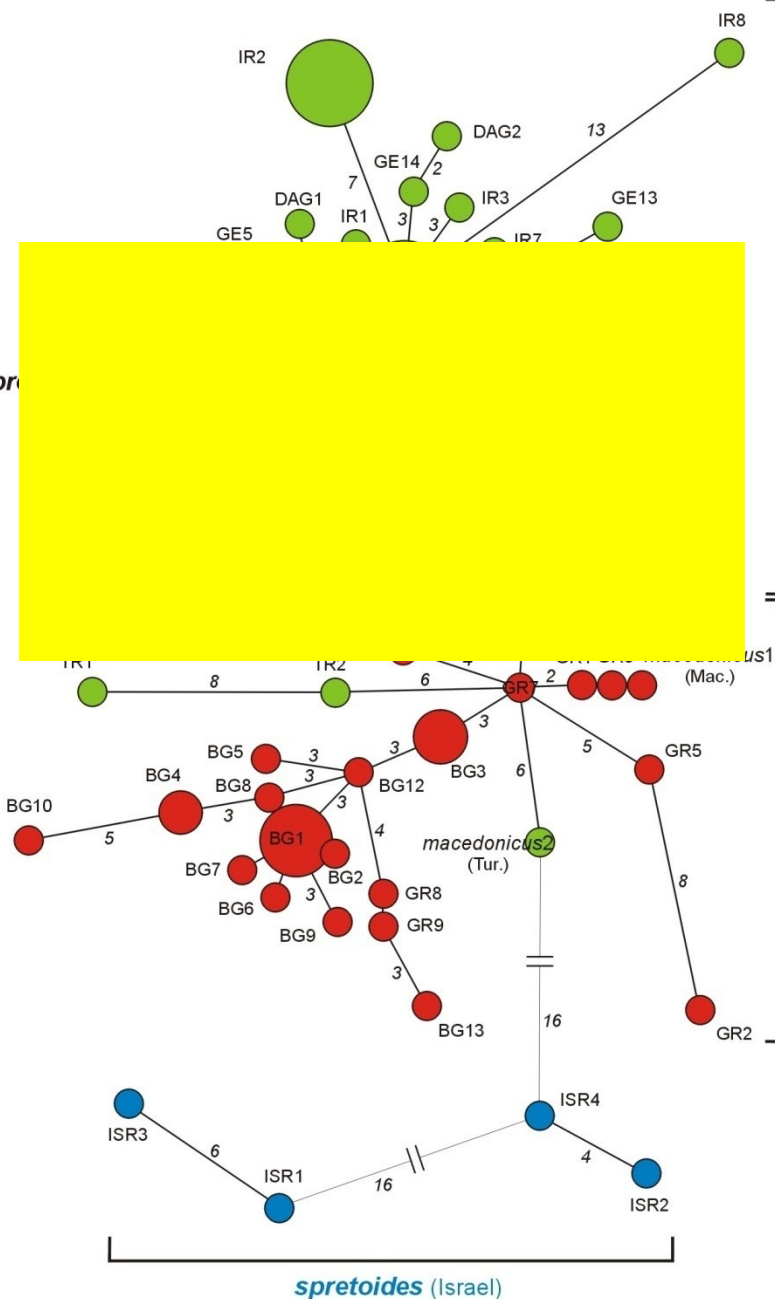
(b)

Europe

Mustela erminea

M. spr

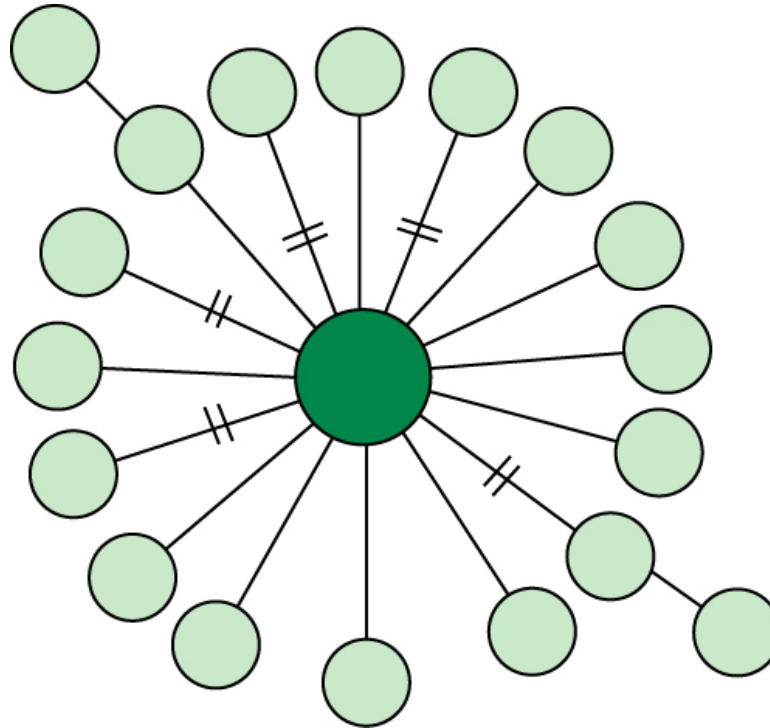
spretoides (Israel)

Recentní expanze:

rychlé rozšíření jednoho haplotypu

akumulace malého počtu mutací

hvězdicová struktura

Změny velikosti populace

Tajimův test (*Tajima's D*)

rozdělení párových rozdílů (*mismatch distribution*)

koalescence, ML nebo BA, MCMC

Bayesian Skyline Plot

1. Tajimův test (*Tajima's D*)

založený na porovnání haplotypové diverzity a nukleotidové diverzity

primárně jde o test selektivní neutrality, ale může indikovat i růst populace nebo bottleneck

silně záporné hodnoty indikují populační expanzi – převládá „mladý“ polymorfismus, kdy se vytvořily nové haplotypy, ale nukleotidová diverzita je stále nízká

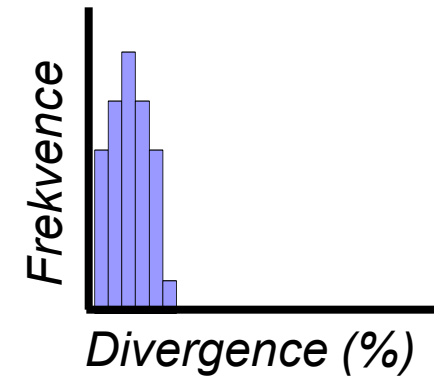
programy Arlequin, DnaSP

podobně Fu's test a další

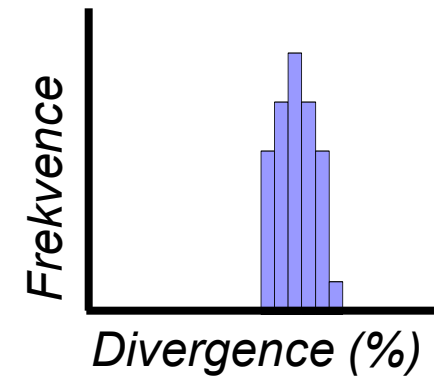
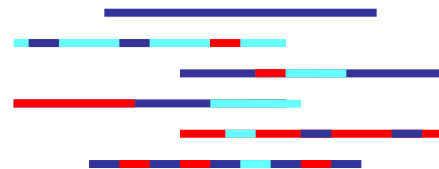
2. Rozložení párových neshod (*mismatch distribution*)

párová srovnání všech sekvencí → histogram

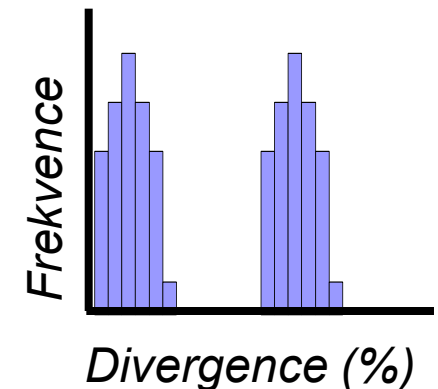
Sekvence navzájem velmi podobné

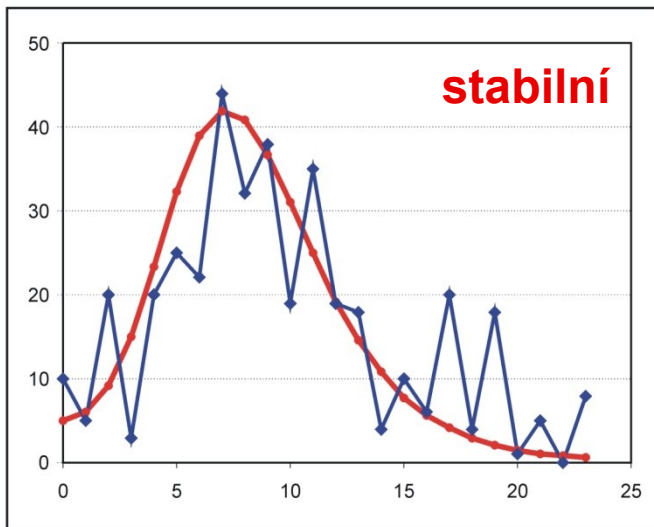
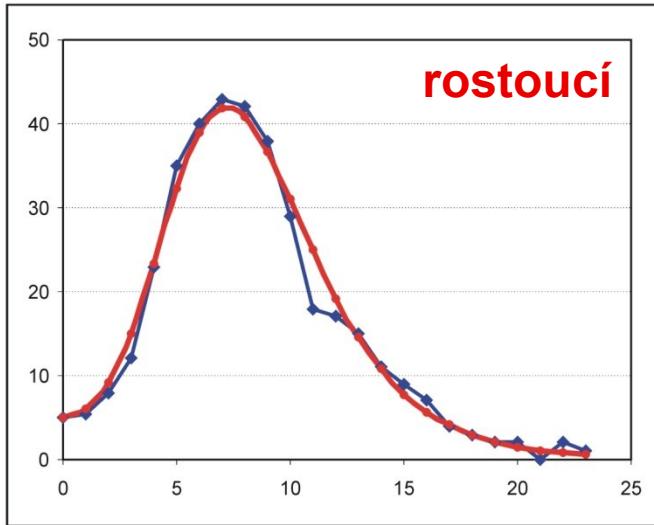
Sekvence navzájem velmi odlišné

Směs podobných a odlišných sekvencí

frekvence

párové rozdíly

test shody skutečného rozdělení
s teoretickou predikcí:

Harpending's raggedness index
(Harpending 1994)

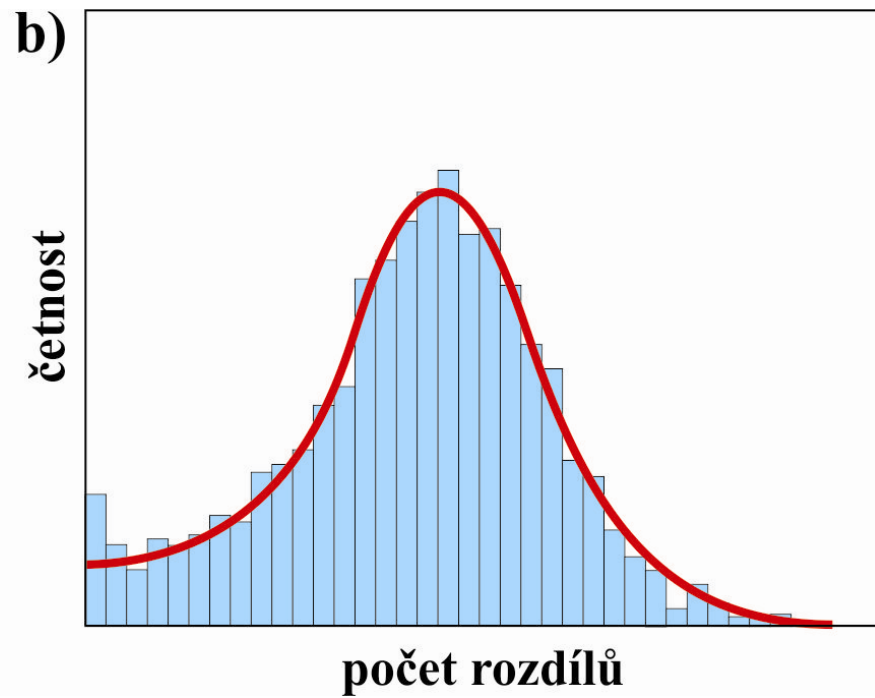
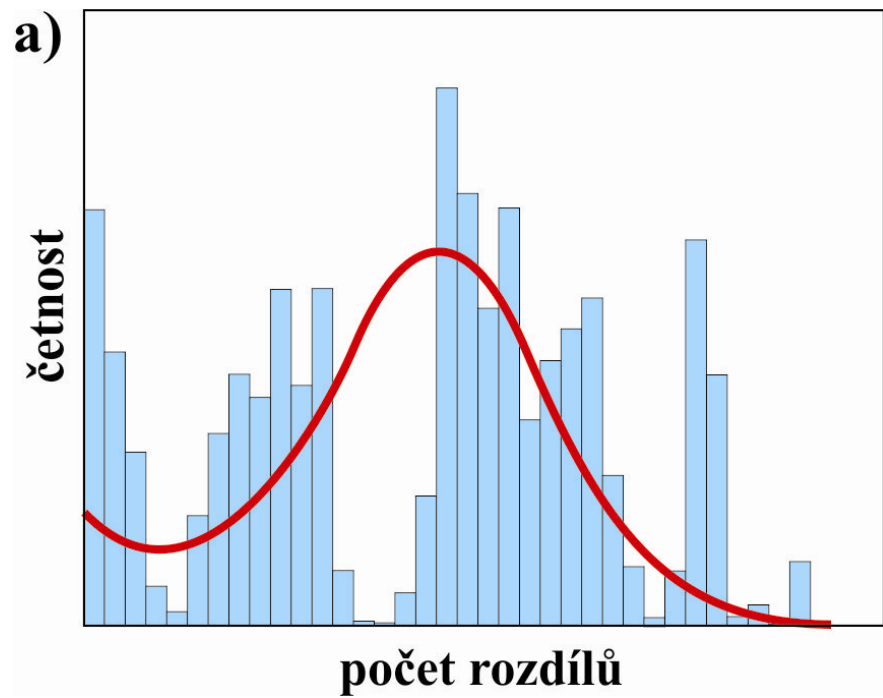
sum of squared deviations

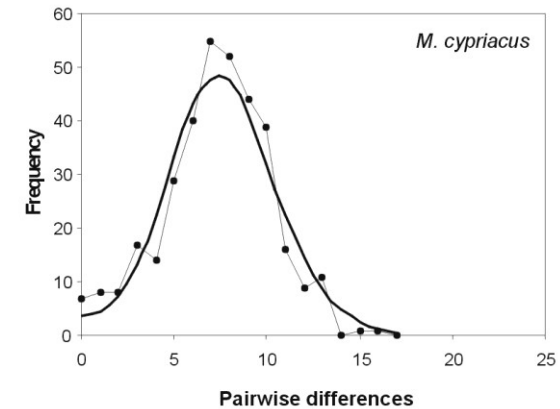
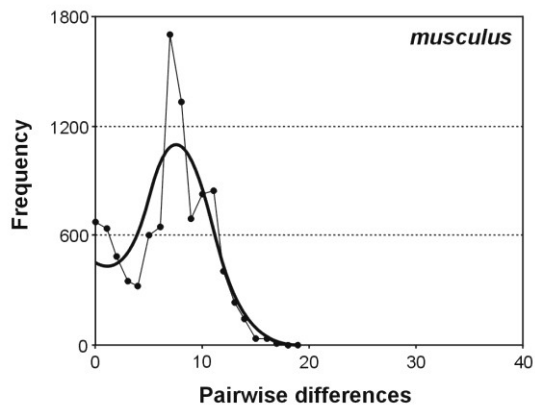
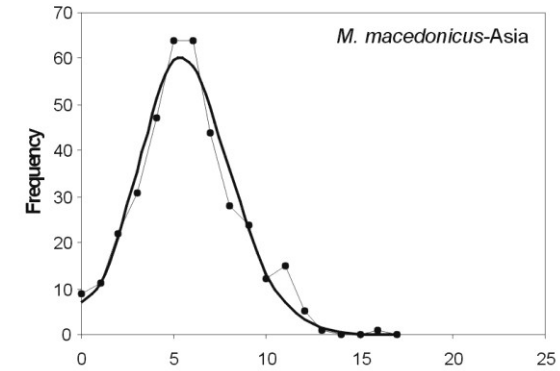
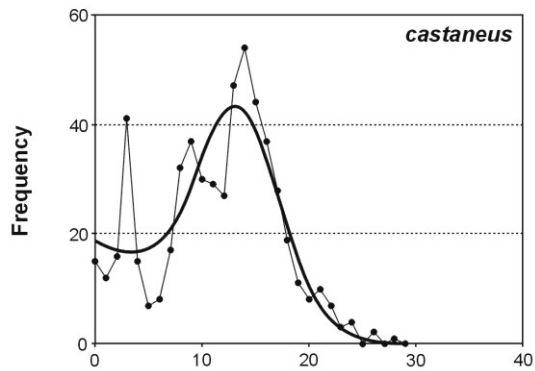
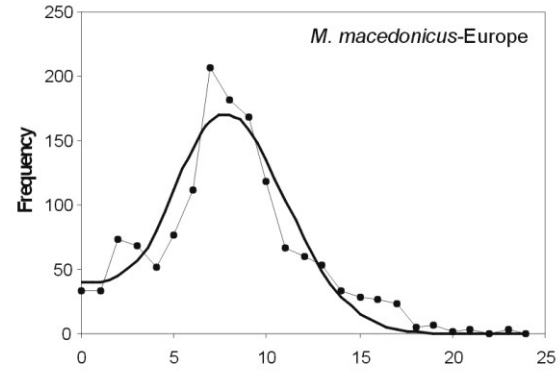
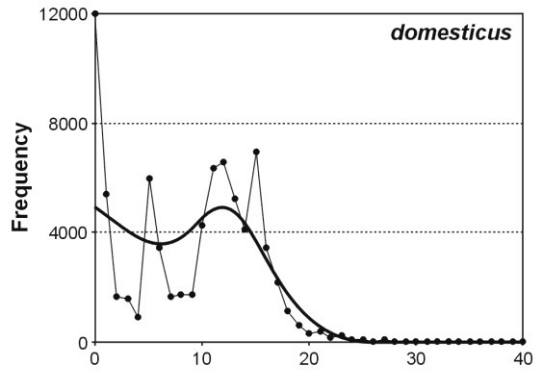
doba expanze/bottlenecku:

$$\tau = 1/2u,$$

kde u je mutační frekvence pro
celou sekvenci

můžeme odhadnout i velikost
populace před a po expanzi

3. ML a bayesiánské odhady

MCMC

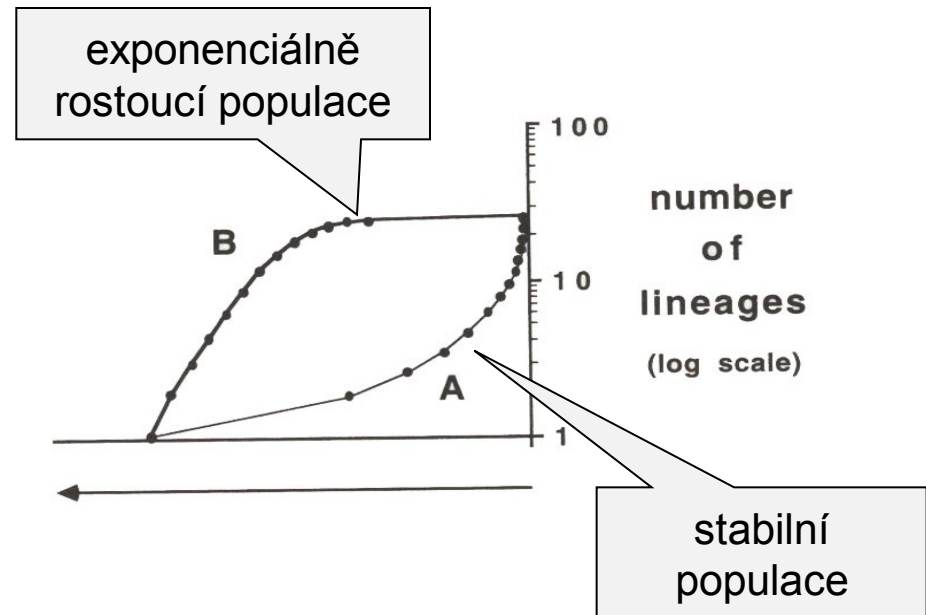
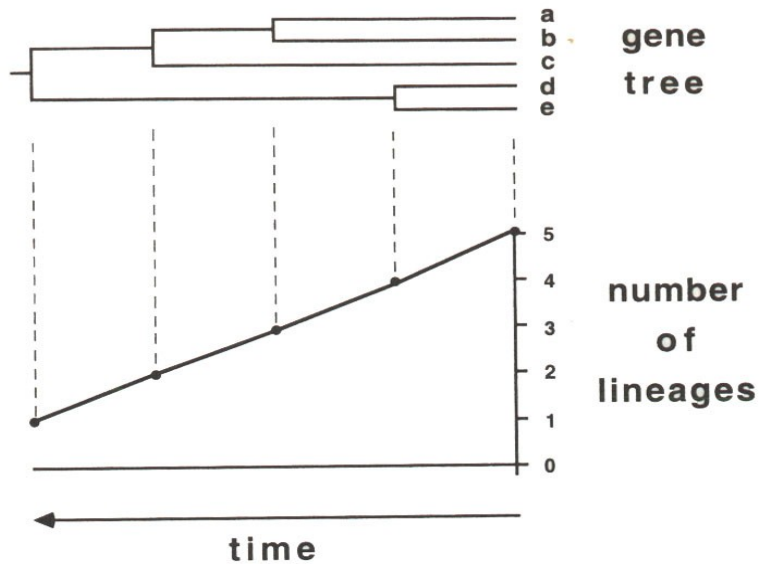
srovnání modelu stabilní velikosti a modelu exponenciálního
růstu/redukce populace pomocí LRT s 1 stupněm volnosti

program Fluctuate:

parametr růstu g
ML i BA přístup

4. Bayesovský panoramatický graf (*Bayesian Skyline Plot – BSP*)

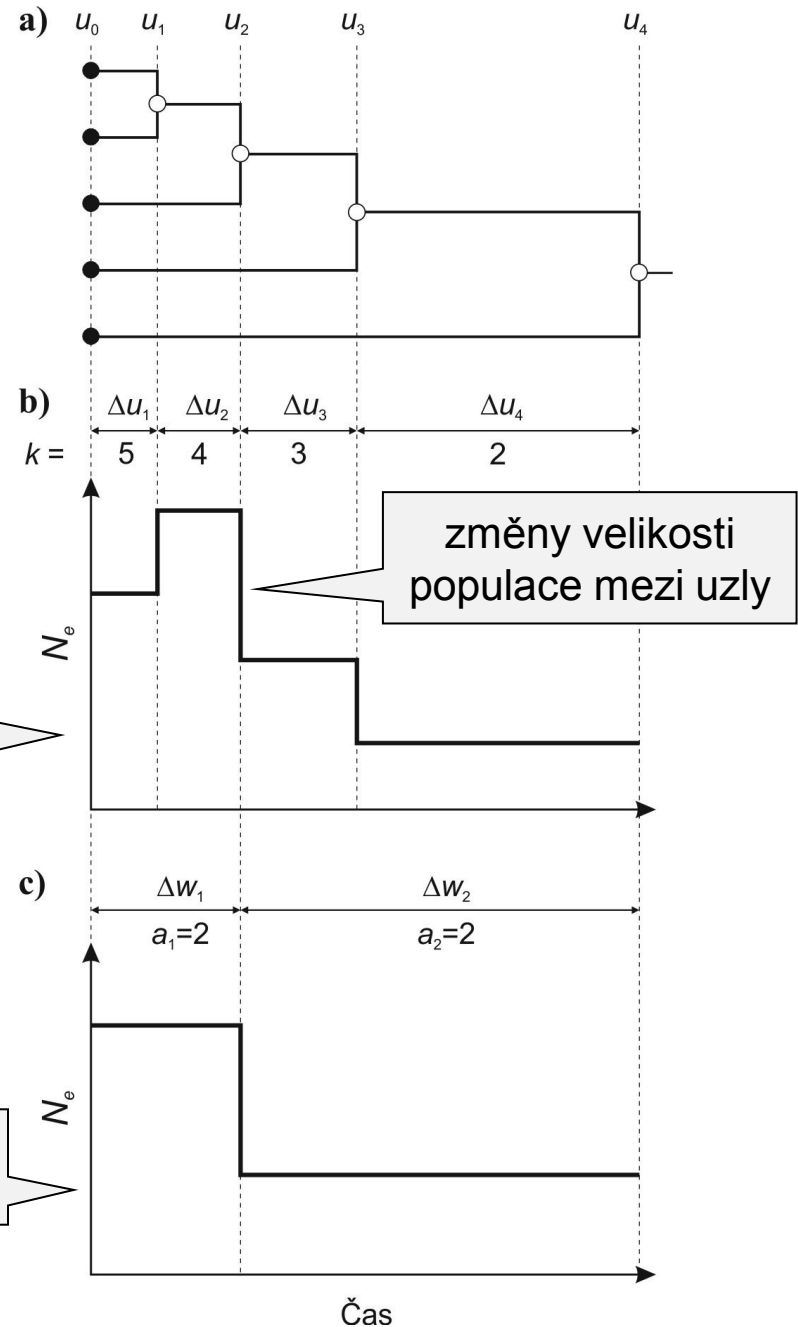

Bayesovský panoramatický graf

rozložení genealogických linií v čase

BSP vychází z tohoto postupu

programy BEAST a Tracer

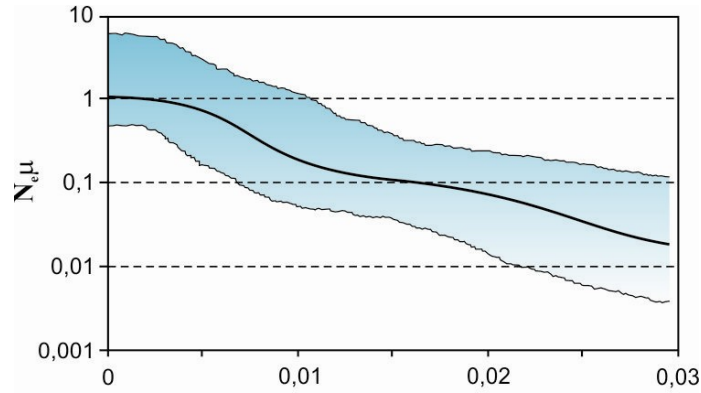

klasický

generalizovaný

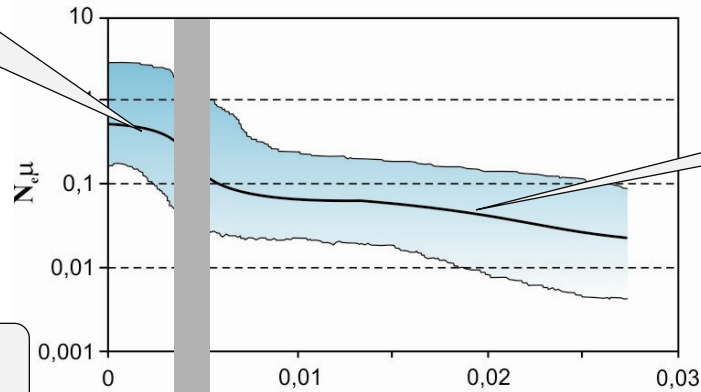

Myší kolonizace Evropy

domesticus

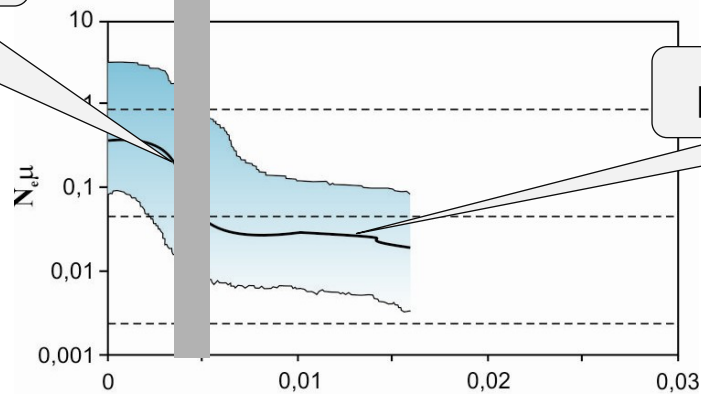
expanze do Evropy

původ mimo Evropu

domesticus - Evropa

expanze do Evropy

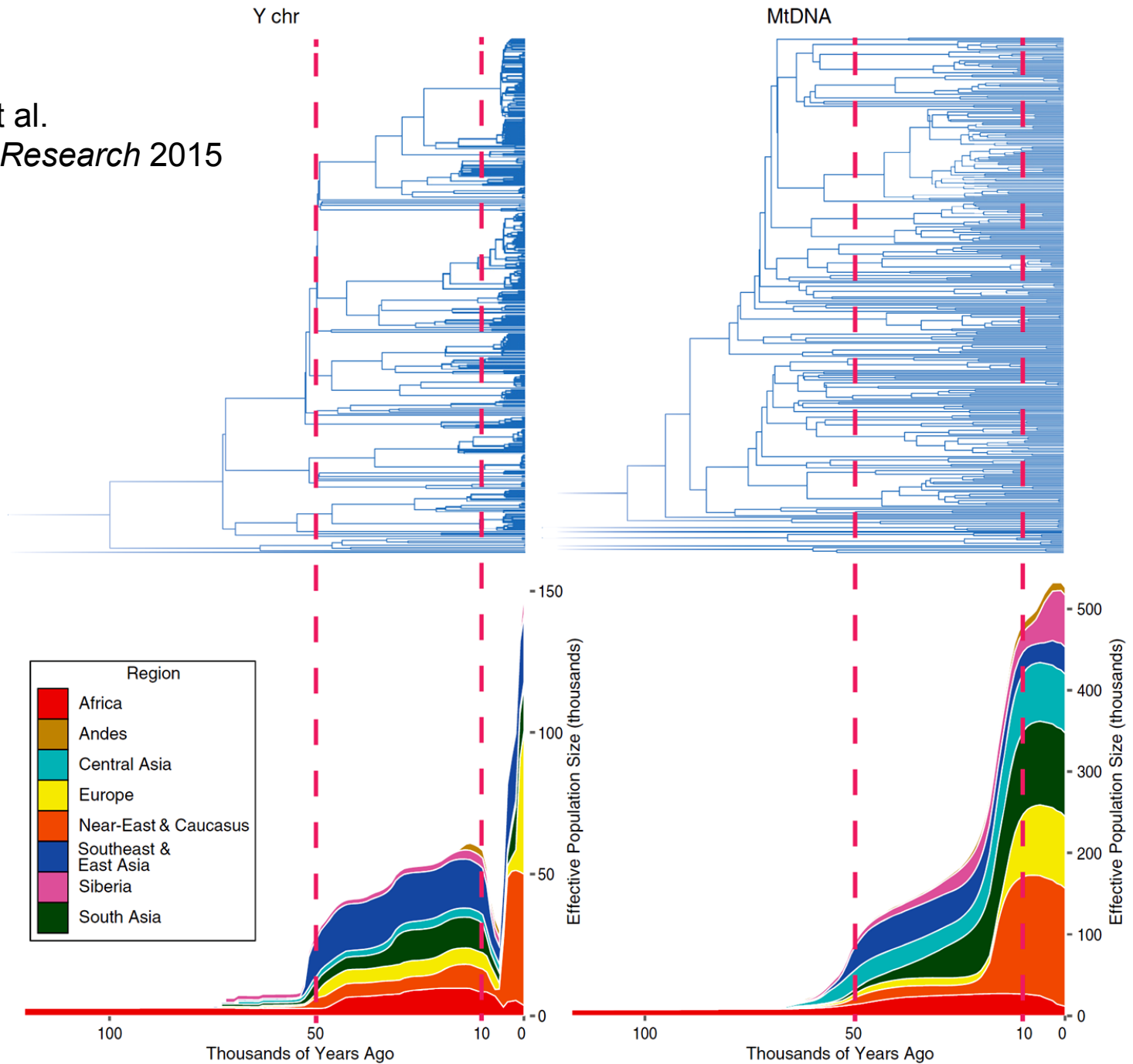

původ mimo Evropu

musculus - Evropa

Čas (mil. let)

Karmin et al.
Genome Research 2015

Možné výsledky fylogeografických studií

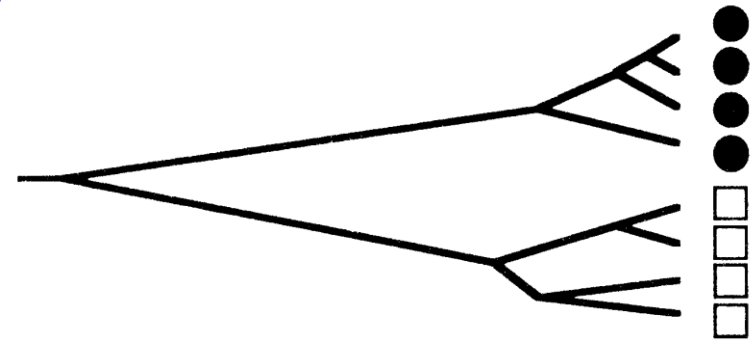
(Avice 2000)

Kategorie I:

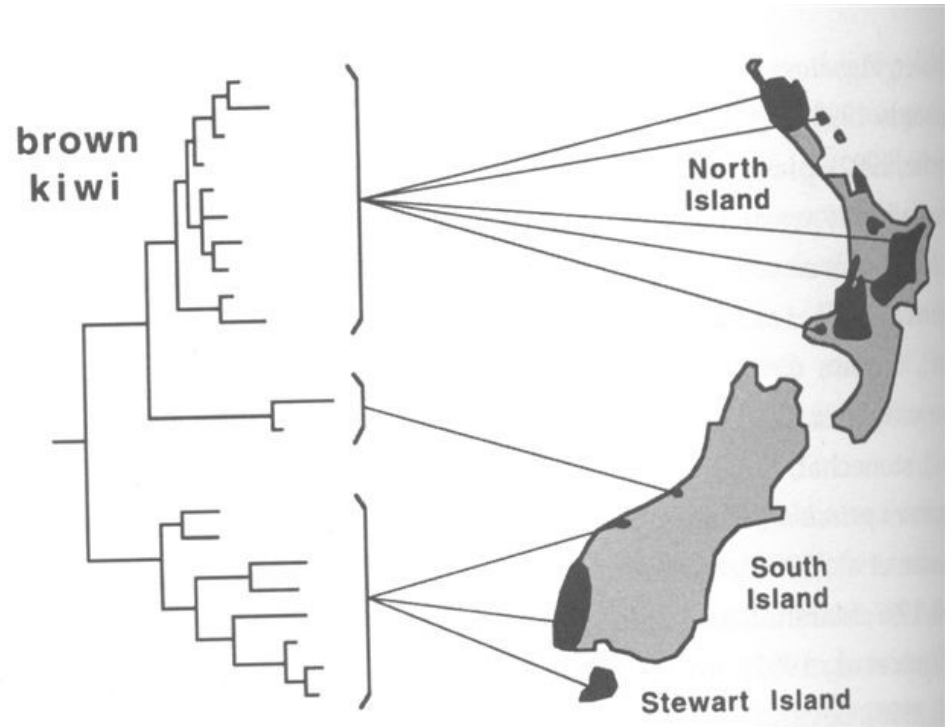
zřetelně oddělené alopatické linie

bariéry toku genů nebo nízká disperze

rozdíly díky sortování linií nebo akumulaci nových mutací

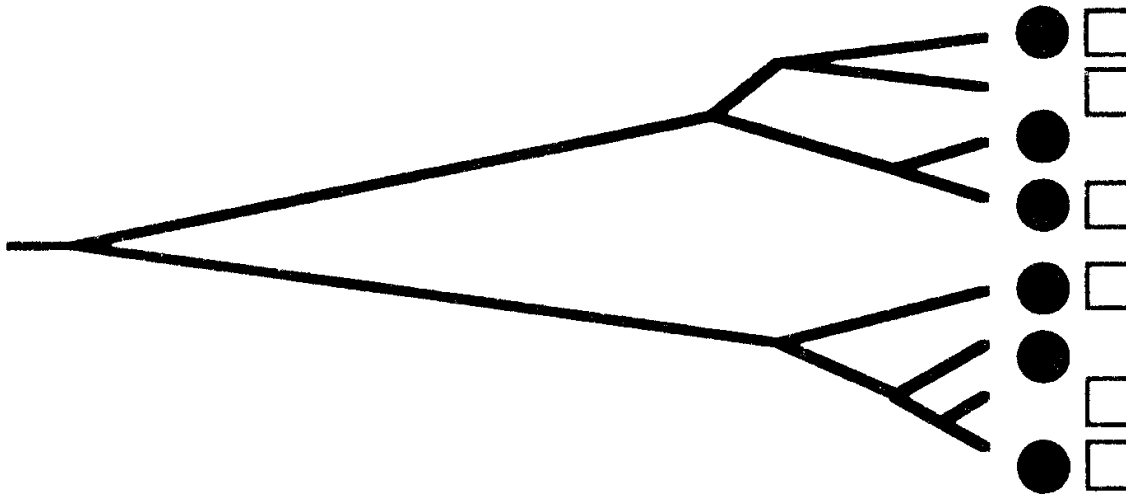

Apteryx australis

Kategorie II:

sympatrické, ale jasně hluboce oddělené linie $\Rightarrow$ sekundární kontakt
dříve oddělených populací

Kategorie III:

alopatrické, málo oddělené linie

blízce příbuzné ale geograficky lokalizované haplotypy

populace v nedávném historickém kontaktu

ale: tok genů dostatečně nízký

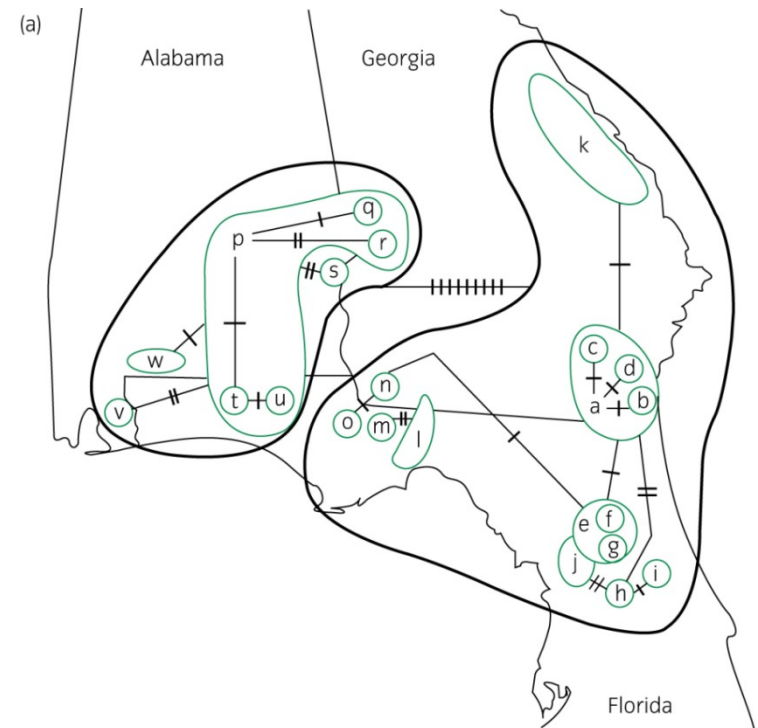
→ drift a „lineage sorting“ → divergence populací

často:

na větší škále Kategorie I

na menší škále Kategorie III

př.: *Geomys pinetis*

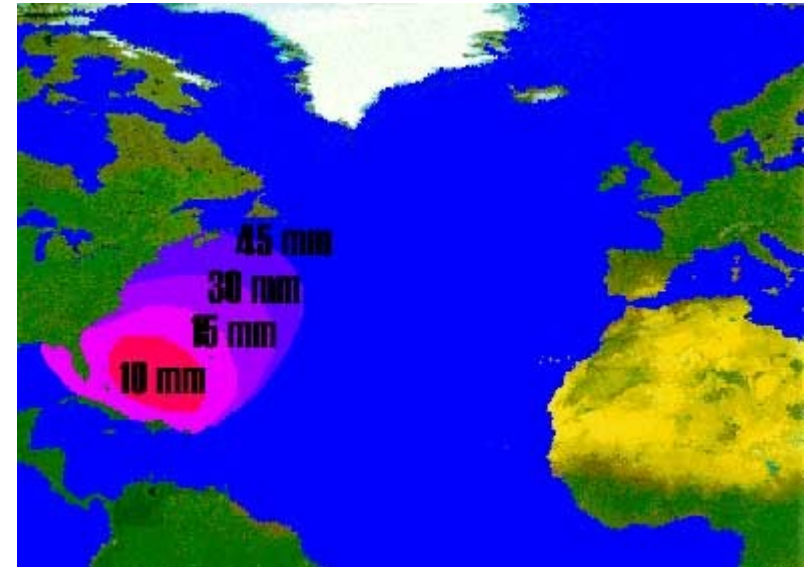
Kategorie IV:

sympatrické, málo oddělené linie

silný tok genů

absence geografických bariér nebo

recentní expanze

Anguilla rostrata

Náhodná disperze larev

Panmiktické agregace
během tření

Kategorie V:

kombinace III a IV

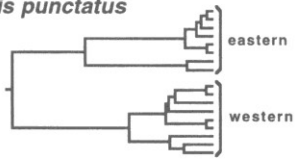
málo oddělené linie

některé linie značně rozšířeny (zřejmě ancestrální), jiné (nové)
geograficky omezeny

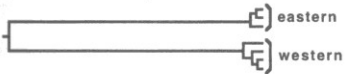
jako vhodné znaky je nutné vybrat privátní haplotypy

Genealogické konkordance Ryby JV USA

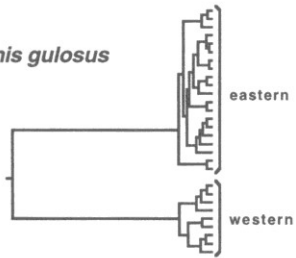
Lepomis punctatus

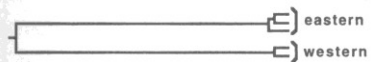
Lepomis microlophus

Lepomis gulosus

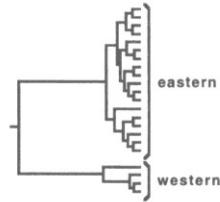
Lepomis macrochirus

8.0 6.0 4.0 2.0 0.0

sequence divergence (%)

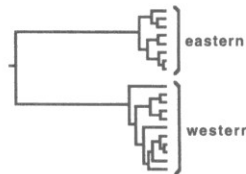
Gambusia affinis/ G. holbrooki

Amia calva

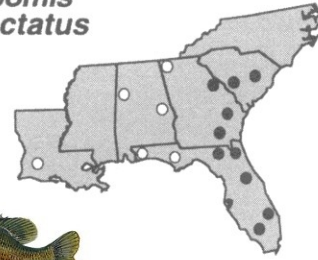
Micropterus salmoides

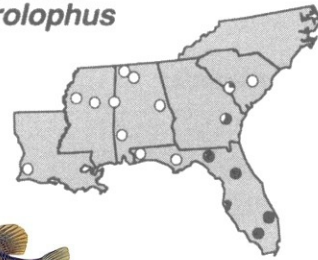
8.0 6.0 4.0 2.0 0.0

sequence divergence (%)

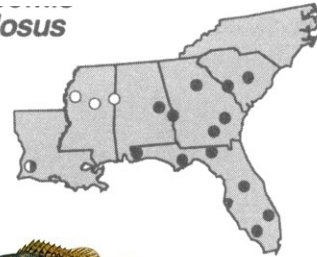
Lepomis punctatus

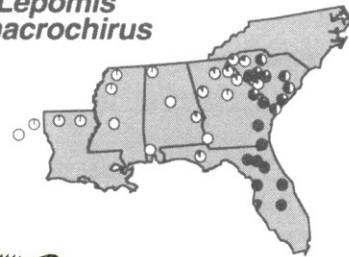
Lepomis microlophus

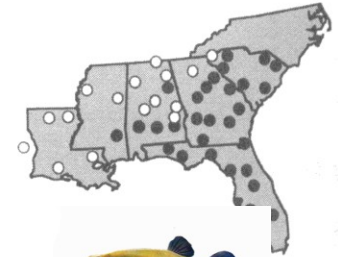
gulosus

Lepomis macrochirus

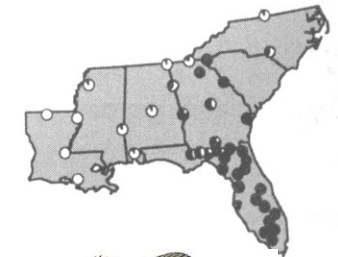
Gambusia affinis, G. holbrooki

Amia calva

Micropterus salmoides

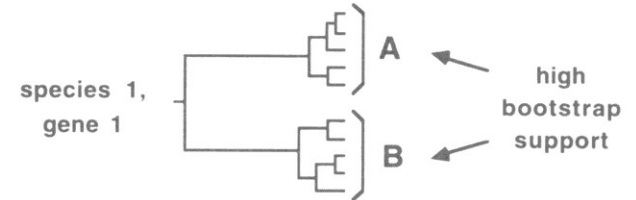

Genealogické konkordance (shody na různých úrovních)

Různé části sekvence genu

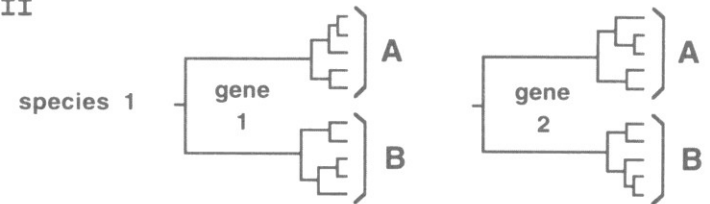
Aspect I

Více sekvencí (genů) od stejného druhu

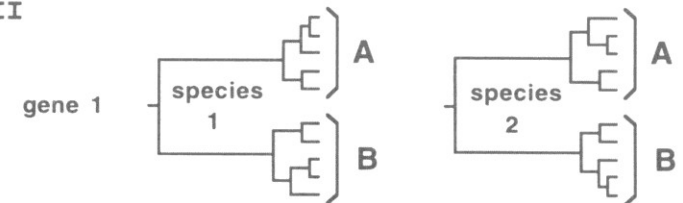
Aspect II

Více druhů ve stejné oblasti

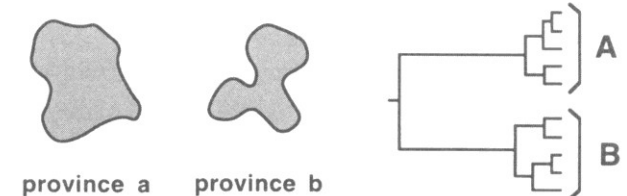
Aspect III

Podpora biogeografických oblastí
(více druhů, více oblastí)

Aspect IV

Genetické důsledky ledových dob

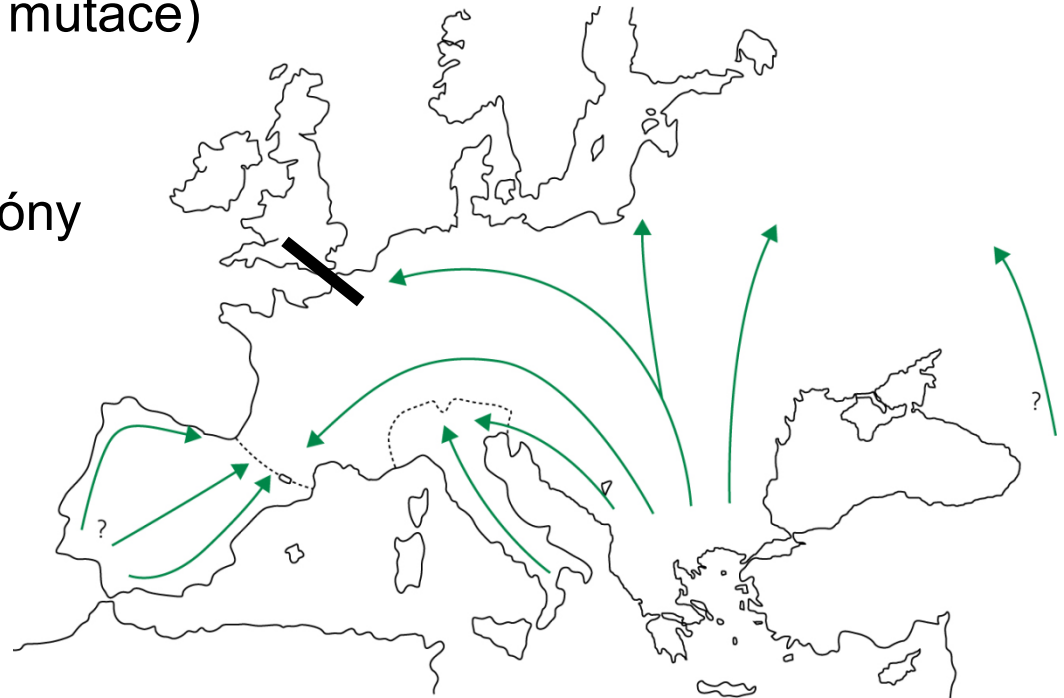
Refugia (iberské, apeninské, balkánské)

V refugiích malé populace relativně dlouhou dobu

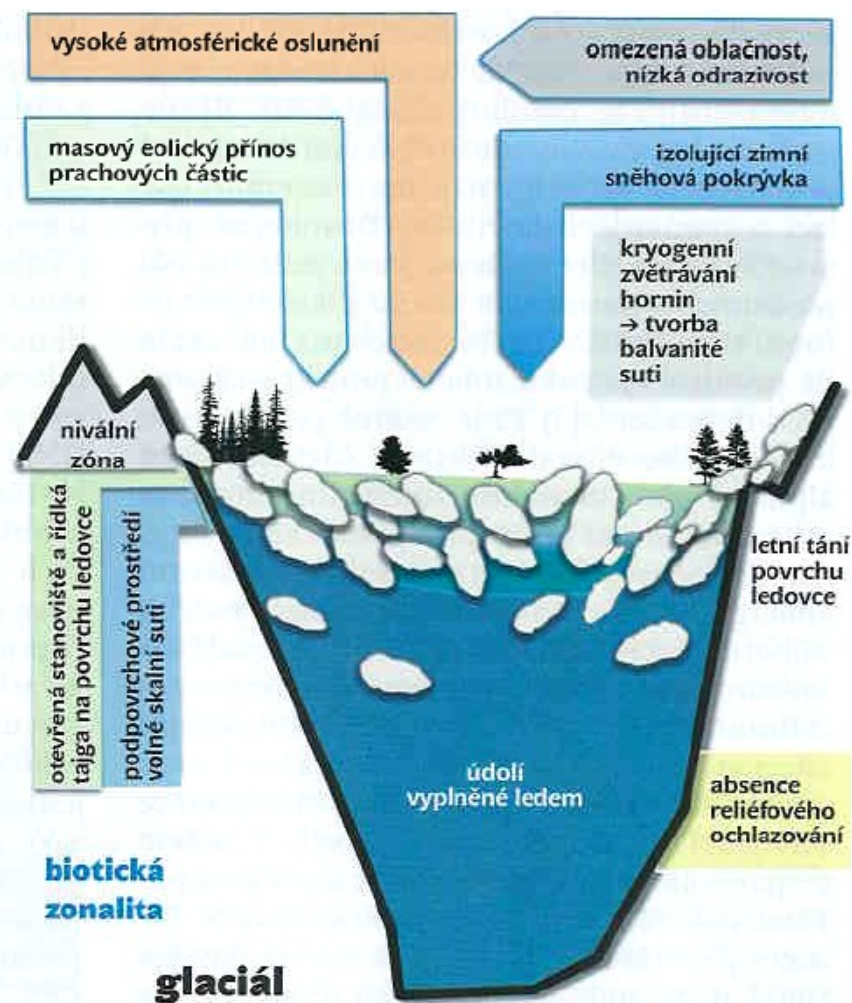
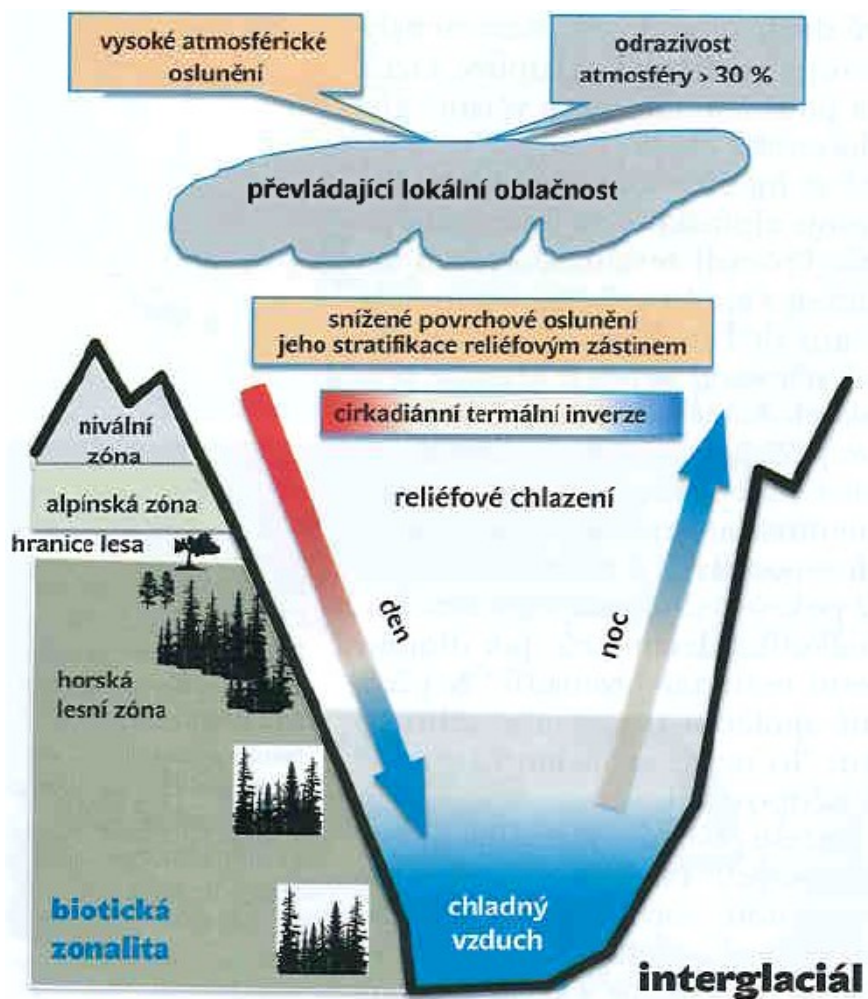
Linneage sorting (případně mutace)

Následné šíření →
vnitrodruhové hybridní zóny

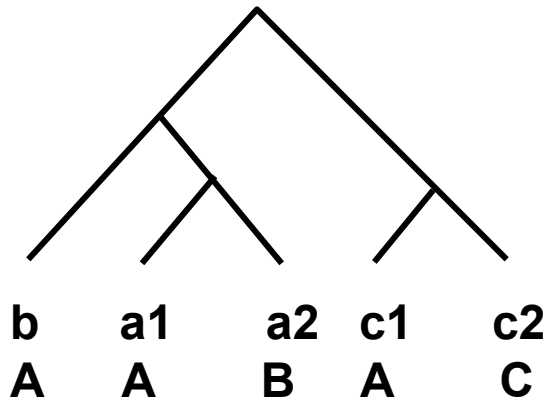
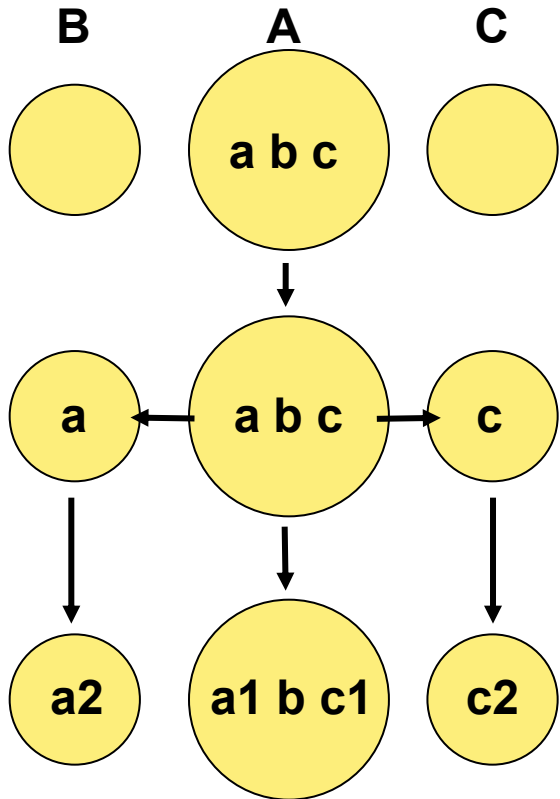
Ale některé druhy měly
i severská refugia!

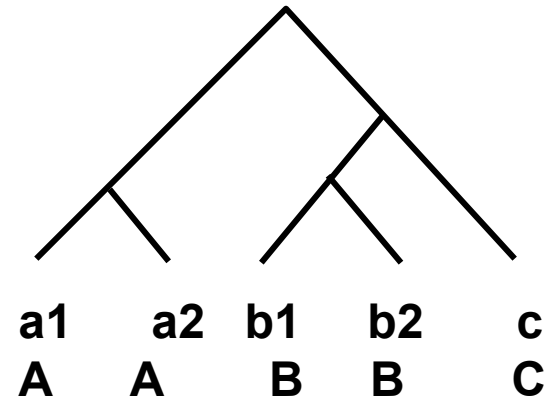
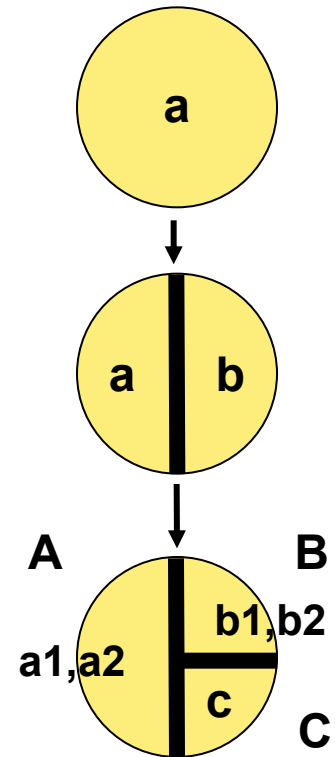
Chorthippus parallelus

disperze

vikariance

Vztah mezi genetickou strukturou populace, pohlavně-specifickou disperzí a režimy toku genů (Avice 2000)

samičí disperze a tok genů

nízké $\longrightarrow$ vysoké

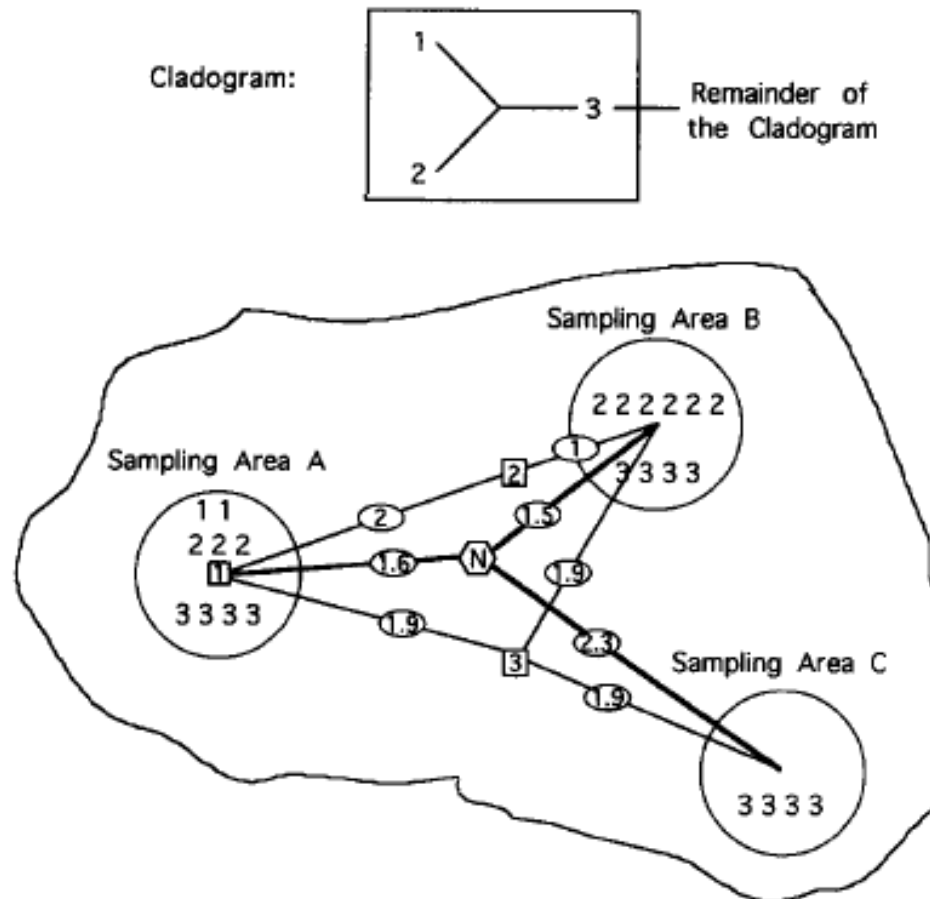
<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">samičí disperze a tok genů</p> <p style="text-align: center;">nízké $\longleftarrow$</p> <p style="text-align: center;">vysoké $\longleftarrow$</p>	<p>geografická struktura v:</p> <p>mtDNA ANO</p> <p>autozomy ano</p> <p>chr. Y ano</p>	<p>geografická struktura v:</p> <p>mtDNA NE</p> <p>autozomy ano</p> <p>chr. Y ***</p>
	<p>geografická struktura v:</p> <p>mtDNA (u samic) ANO</p> <p>autozomy ne</p> <p>chr. Y ne</p>	<p>geografická struktura v:</p> <p>mtDNA NE</p> <p>autozomy ne</p> <p>chr. Y ne</p>

Nested Clade Analysis (NCA)

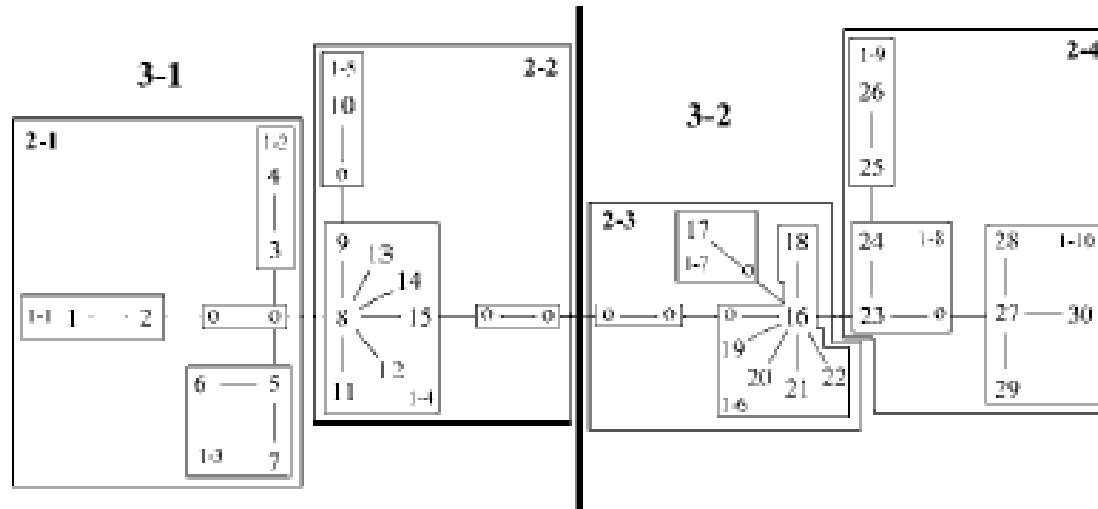
Alan R. Templeton

clade distance (D_c): měří, jak daleko se klad rozšířil

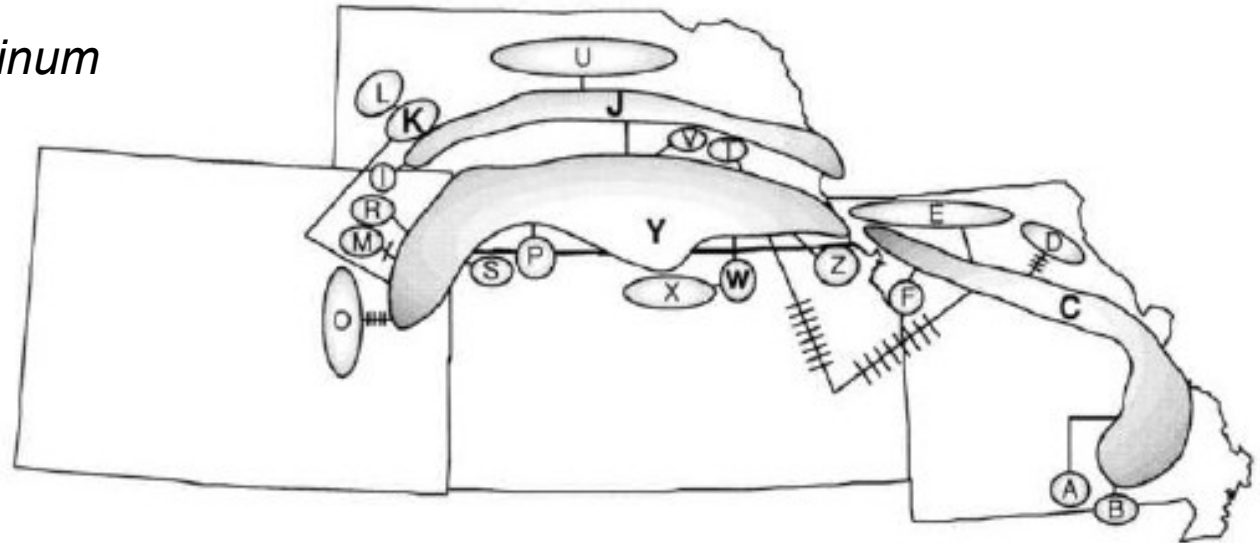
nested clade dist. (D_n): měří, do jaké míry změnil klad svoji polohu ve vztahu ke kladu, ze kterého vzniknul

Nested Clade Analysis (NCA)

Ambystoma tigrinum

programy GeoDis, TCS

Expected patterns under the different models of population structure and historical events

---

Pattern 1. Restricted gene flow

- Significantly small D_c s, primarily for tip clades. Some interior clades with significantly large D_c s.
- $\bar{D}_c(I) - \bar{D}_c(T)$ significantly large, where $\bar{D}_c(I)$ is the average clade distance of interior clades within the nested category, and $\bar{D}_c(T)$ is the average clade distance of tip clades.
- Average D_c s should increase (and occasionally level off) with increasing clade level in a nested series of clades. If the distances level-off, the null hypothesis of no geographical association should no longer be rejected even though rejected at lower clade levels.
- The above patterns also hold for the D_n s unless some gene flow is due to long-distance dispersal events, then significant reversals of the above pattern can occur with the D_n s.

Pattern 2. Range expansion

- Significantly large D_c s and D_n s for tip clades, and sometimes significantly small for interior clades under contiguous range expansion, but some tip clades should show significantly small D_c s under long-distance colonization.
- $\bar{D}_i(I) - \bar{D}_i(T)$ significantly small for $i = c, n$ for contiguous range expansion and for $i = n$ for long-distance colonization.
- The above patterns are not recurrent in the cladogram or are geographically congruent.

Pattern 3. Allopatric fragmentation

- Significantly small D_c s, primarily at the higher clade levels. The D_n s at this clade level may suddenly increase rapidly while the D_c s remain restricted, depending upon the geographical configuration of the isolates.
  - The pattern of distances described in (a) should represent a break or a reversal of the distance pattern established by the lower level nested clades.
  - Clades showing pattern (a and b) should tend to be connected to the remainder of the cladogram by a larger-than-average number of mutational steps.
  - The above patterns are not recurrent in the cladogram or are geographically congruent.
-

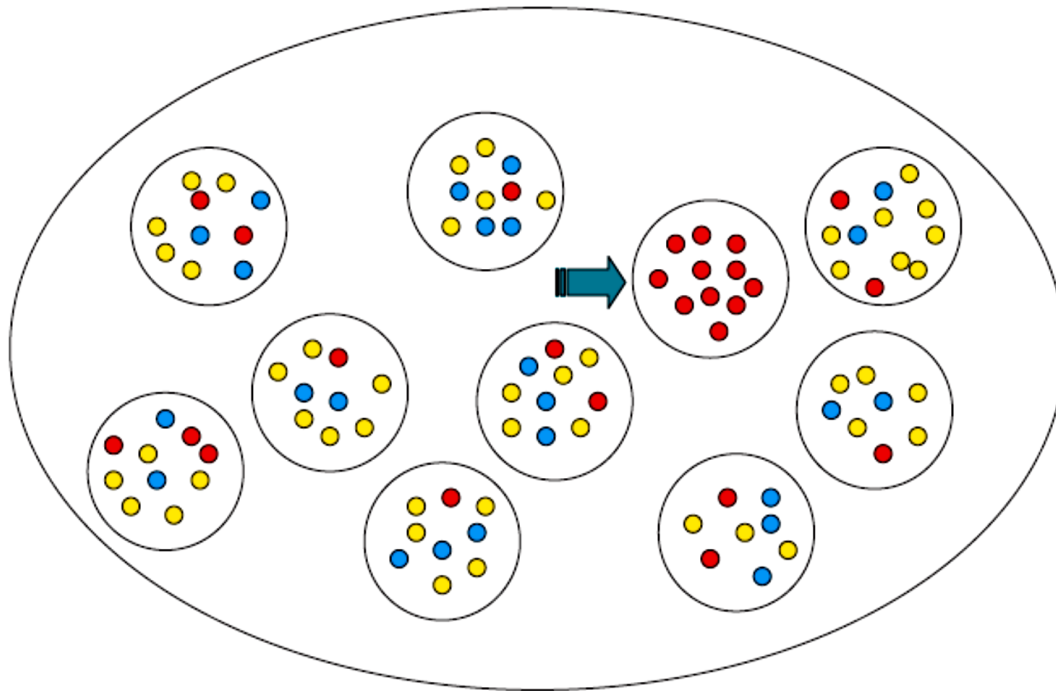
Nested Clade Analysis (NCA)

Problémy:

absence evolučního modelu

simulace: vysoké procento „*false positives*“ (>75%; Petit 2008)

lokální procesy → zdánlivé expanze...

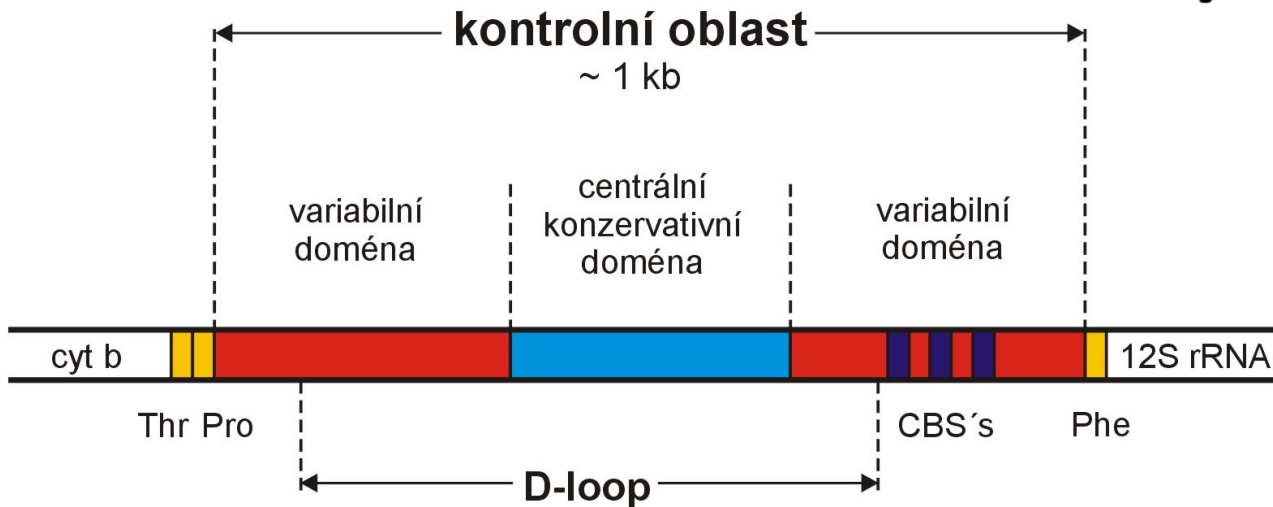
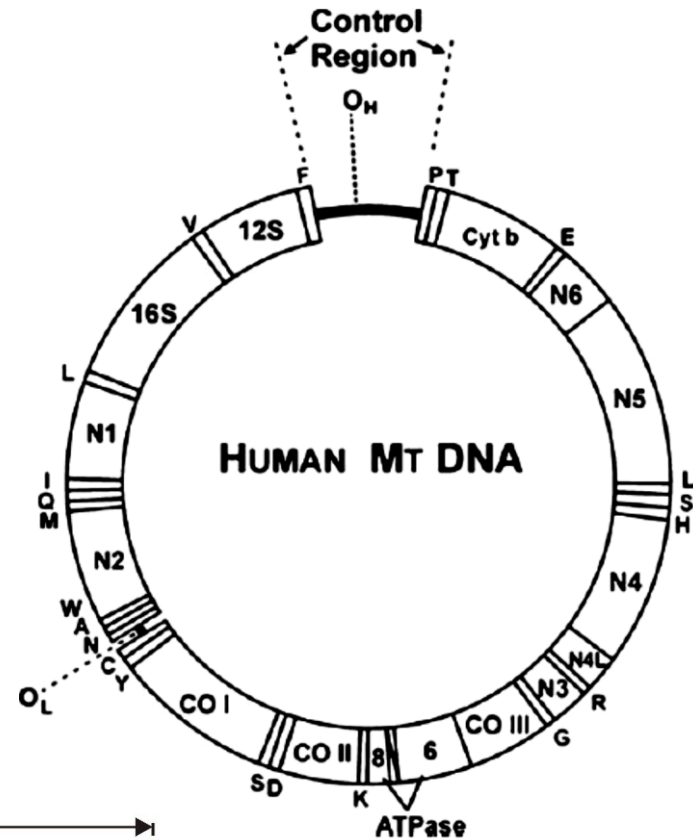
markery:

sekvence mtDNA

sekvence Y

mikrosatelity

SNP

Proč je mtDNA výhodná?

- ? Malá (15-20 kb), kruhová molekula
- ? Bez intronů
- ? Minimum nekódujících oblastí
- ? Dědí se jen po jednom rodiči (po matce)
- ? Nerekombinuje
- ? V buňce jen jeden typ v mnoha kopiích
- ? Neutralita (různé varianty v populaci mají stejnou fitness)

... a proč ty otazníky?

Problémy pro populační genetiku:

Neutralita

Mezidruhový přenos

Nukleární pseudogeny

Biparentální dědičnost

Rekombinace

Neutralita?

vliv variant mtDNA na fitness (experimentální důkazy):

myš (*Mus*)

octomilka (*Drosophila*)

člověk

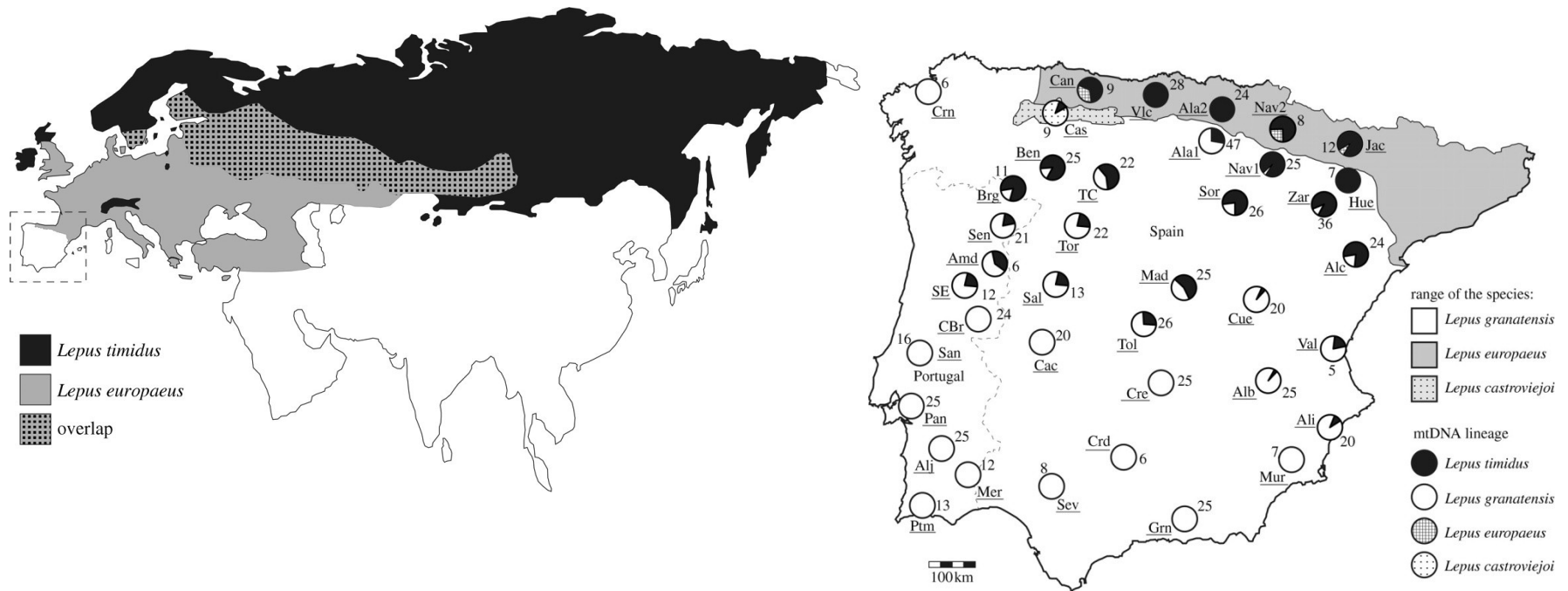
Mezidruhový přenos:

zajáci ve Španělsku:

existence mtDNA *Lepus timidus* u druhů *L. granatensis*, *L. castroviejoi* a *L. europaeus*

L. timidus však vymizel na konci posledního glaciálu několikanásobný přenos různých mtDNA linií

= „*mtDNA capture*“

Jaderné pseudogeny mitochondriálního původu = NUMT (Nuclear Mitochondrial DNA):

kopie segmentů mtDNA integrované do jaderné DNA

ztráta funkce

molekulární fosilie

podobnost s původní sekvencí → riziko amplifikace namísto mtDNA
⇒ problém!!

výskyt různý u různých skupin i u různých druhů téže skupiny
např. u 7 druhů kočkovitých šelem: numt > 12,5 kb
člověk: 27 numt v linii po oddělení od společného předka
se šimpanzem

Jak na numt?

ultracentrifugace (většinou nutný čerstvý vzorek, nebo alespoň hluboce zmražený)

použití tkání s velkým množstvím mitochondrií (např. svaly)

long-range PCR

RT-PCR

elektronická PCR (u druhů se známým genomem)

Rekombinace mtDNA:

nutné podmínky:

biparentální dědičnost – fúze mitochondrií

existence proteinového aparátu pro rekombinaci: existuje i u člověka

biparentální dědičnost:

navzdory mýtům, mitochondrie otce obvykle přeneseny do zygoty – tam jsou označeny a následně zlikvidovány (u savců značení provádí jaderné geny otce)

→ u někt. druhů „*paternal leakage*“: *Mus*, *Drosophila*, *Parus*, *Homo*

Rekombinace mtDNA:

biparentální dědičnost:

Gyllensten et al., 1991: Paternal inheritance of mitochondrial DNA in mice. *Nature* 352: 255–257.

F1 hybridi *Mus spretus* × C57BL

frekvence otcovské mtDNA ve vztahu k mateřským $\approx 10^{-4}$

Maternal Inheritance of Mouse mtDNA in Interspecific Hybrids: Segregation of the Leaked Paternal mtDNA Followed by the Prevention of Subsequent Paternal Leakage

Hiroshi Shitara,^{*,†} Jun-Ichi Hayashi,^{*} Sumiyo Takahama,[†] Hideki Kaneda[†] and Hiromichi Yonekawa[†]

Shitara et al., 1998: *Genetics* 148: 851–857.

F1 hybridi *Mus spretus* × C57BL

„prosakování“ otcovské mtDNA ne ve všech tkáních
pouze u F1, ne v dalších generacích (u zpětných kříženců) → druhově
specifická exkluze

Zbývá zodpovědět:

Frekvence biparentální dědičnosti

Frekvence rekombinací

Jen somatické tkáně?

Dědičnost rekombinantních molekul

Rekombinace s nukleárními pseudogeny?

Mechanismus biparentální dědičnosti a rekombinace

Výjimečné události u živočichů?